

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

Katedra účetnictví a daní

Analýza souvislostí daně z příjmů fyzických osob a sociálního pojištění v České republice

Analysis of Connections of Personal Income Tax and Social Insurance in the Czech Republic

Student: Bc. Lukáš Nitka
Vedoucí diplomové práce: prof. Ing. Jan Široký, CSc.

OSTRAVA 2020

Zadání diplomové práce

Student:

Bc. Lukáš Nitka

Studijní program:

N6208 Ekonomika a management

Studijní obor:

6202T049 Účetnictví a daně

Téma:

**Analýza souvislostí daně z příjmů fyzických osob a sociálního pojištění
v České republice**
**Analysis of Connections of Personal Income Tax and Social Insurance in
the Czech Republic**

Jazyk vypracování:

čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Teoretické a praktické aspekty daně z příjmů fyzických osob
 3. Vymezení sociálního pojištění v České republice
 4. Analýza daně z příjmů fyzických osob a sociálního pojištění
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

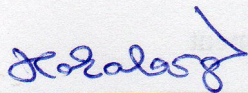
- ALVARADO, Mery et al, eds. *European Tax Handbook 2019*. Amsterdam: IBFD, 2019. 1250 p. ISBN 978-90-8722-521-6.
- PELECH, Petr a Iva RINDOVÁ. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2019*. 27. vyd. Olomouc: ANAG, 2019. 400 s. ISBN 978-80-7554-191-8.
- ŠIROKÝ, Jan a kol. *Daňové teorie. S praktickou aplikací*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

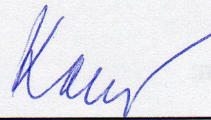
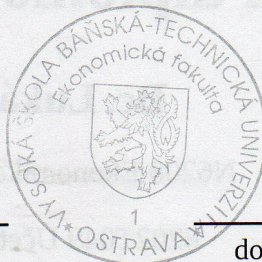
Vedoucí diplomové práce: **prof. Ing. Jan Šíroký, CSc.**

Datum zadání: 22.11.2019

Datum odevzdání: 24.04.2020

Ing. Jana Hakalová, Ph.D.
vedoucí katedry

doc. Ing. Lenka Kauerová, CSc.
proděkanka pro studium
na základě pověření k jednání č.j.
VSB/19/050319/9900 ze dne 24. 9. 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně.

V Ostravě dne 24. dubna 2020

.....

Bc. Lukáš Nitka

Obsah

1	Úvod	5
2	Teoretické a praktické aspekty daně z příjmů fyzických osob	7
2.1	Vybraná problematika daňové teorie	7
2.1.1	Vymezení pojmu daň	7
2.1.2	Klasifikace daní	10
2.1.3	Teorie osobní důchodové daně	12
2.2	Charakteristika daně z příjmů fyzických osob	18
2.2.1	Základ daně	19
2.2.2	Nezdanitelné části základu daně	25
2.2.3	Sazba daně	27
2.2.4	Slevy na dani	27
2.2.5	Správa daně	31
2.3	Dílčí shrnutí	31
3	Vymezení sociálního pojištění v České republice	32
3.1	Teorie sociálního pojištění	34
3.2	Veřejné zdravotní pojištění	34
3.2.1	Zdravotní pojištění zaměstnanců	36
3.2.2	Zdravotní pojištění OSVČ	37
3.2.3	Další případy pojištění	38
3.3	Sociální zabezpečení	38
3.3.1	Sociální zabezpečení zaměstnanců	39
3.3.2	Sociální zabezpečení OSVČ	40
3.4	Dílčí shrnutí	41
4	Analýza daně z příjmů fyzických osob a sociálního pojištění	42
4.1	Současný stav daně z příjmů a sociálního pojištění	42
4.1.1	Vliv sazby daně na progresivitu zdanění	42
4.1.2	Specifika příjmů ze závislé činnosti	45
4.1.3	Specifika příjmů ze samostatné činnosti	53
4.2	Možné přístupy k řešení problémů zdanění fyzických osob	59
4.2.1	Shrnutí možných změn	66

4.3	Dílčí shrnutí	67
5	Závěr	68
	Seznam použité literatury	71
	Seznam zkratk	74
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
	Seznam příloh	
	Přílohy	

Kapitola 1

Úvod

Výdělečná činnost fyzických osob je spojena s povinností platit daň z dosažených příjmů. Zaplacená daň může představovat významnou část z dosažených příjmů, a to bez ohledu na to, zda se jedná o závislou nebo samostatnou činnost. Z tohoto důvodu je daň z příjmů velkým společenským tématem. Případné změny daně z příjmů jsou častým tématem předvolební kampaně. Reformy navrhované některými stranami by byly podstatnou změnou daně z příjmů. Některé otázky z oblasti daně z příjmů, jako je např. základ daně pro zaměstnance, se bezvýsledně diskutují již několik let. Přesto jsou tato témata stále součástí diskuze odborníků i laiků.

Přesto však daň z příjmů není jediným povinným odvodem. Pracujícím a podnikajícím osobám vzniká povinnost platit pojistné na zákonné pojištění. Výše pojistného však nemusí být pouhou marginální záležitostí, která by měla zůstat bez povšimnutí. V praxi mohou nastat situace, kdy je vliv pojistného mnohem významnější než vliv daně. Systém zákonného pojištění má rovněž své zvláštnosti, které mohou mít nepříznivý dopad na daňové zatížení. Z tohoto důvodu je třeba věnovat stejnou pozornost i zákonnému pojištění.

Cílem práce je analyzovat principy daně z příjmů a povinného pojistného, identifikovat specifika daně a pojistného dle typu vykonávané činnosti a interpretovat vzájemný vztah mezi jednotlivými prvky systému zdanění v České republice. Na základě získaných poznatků jsou představeny možné přístupy k řešení některých problémů zdanění.

Práce se primárně nezabývá otázkou výše daňového zatížení fyzických osob ani vlivem daňových příjmů na veřejné rozpočty. Výstupem práce jsou vztahy mezi daní a povinným pojištěním platné pro jednotlivce. Tyto vztahy by měly umožnit lepší pochopení zdanění práce a samostatné činnosti. Správné pochopení současné úpravy je nezbytným krokem k porozumění případným budoucím změnám a reálnému dopadu těchto změn. Znalost základních principů by měla být vzhledem k významnosti daňové oblasti pro běžný život součástí všeobecných znalostí. Motivem i ambicí této práce je přispět k tomuto pochopení.

Práce je rozčleněna do tří částí. První část je zaměřena na charakteristiku důchodové daně. V rámci této části je vymezen pojem daň a jsou zdůrazněny aspekty osobní důchodové daně. Po této části je charakterizována daň z příjmů. Pozornost je zaměřena především na klíčové prvky daně, které významně ovlivňují výši daňové povinnosti. Těmito prvky jsou

především základ daně a jeho dílčí části, odpočitatelné položky ve formě nezdánitelné části základu daně a slev na dani a sazba daně. Rovněž jsou vymezeny základní pravidla pro správu daní.

Obsahem druhé části je problematika sociálního pojištění. Nejprve je definován pojem sociální pojištění. V rámci sociálního pojištění jsou charakterizována právní úpravy veřejného zdravotního pojištění a sociálního zabezpečení. Zdůrazněny jsou především principy pojistného na tato pojištění pro zaměstnance a podnikatele.

Stěžejní částí práce je čtvrtá kapitola, která je zaměřena na vlastní analýzu daně a sociálního pojištění. Kapitola je rozdělena do dvou hlavních částí. První část je zaměřena na současný stav zdanění v České republice. Obsahem první části této kapitoly je stanovení reálné sazby daně, analýza progresivity daně z příjmů a stručné zhodnocení odlišného zdanění zaměstnanců a podnikatelů. Poté jsou identifikovány specifika zdanění příjmů ze závislé činnosti a samostatné činnosti. V rámci zdanění zaměstnanců jsou analyzovány vztahy mezi sazbou daně, sazbou pojistného a výši slev na dani. Obsahem zhodnocení specifík zdanění podnikatelů je vliv minimálních vyměřovacích základů na celkovou výši odvodů.

V rámci druhé části čtvrté kapitoly jsou využity poznatky předchozí části. Smyslem této části je shrnutí možných změn a zhodnocení výhod a nevýhod jednotlivých hypotetických alternativ. Na základě tohoto shrnutí jsou vytvořeny návrhy, které by mohly eliminovat některé z negativních aspektů zdanění.

Diplomová práce je zpracovaná v souladu s právní úpravou účinnou k 1. lednu 2020. Pro technické zpracování práce byl využit typografický software \TeX , přesněji řečeno soubor maker \LaTeX .

V rámci práce jsou využity metody abstrakce, analýzy, komparace a syntézy.

Kapitola 2

Teoretické a praktické aspekty daně z příjmů fyzických osob

Úvodní kapitola této práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První část kapitoly je vyhrazena pro poznatky daňové teorie. V rámci těchto subkapitol jsou zařazeny základní pojmy z daňové problematiky. Charakterizovaná je rovněž teorie osobní důchodové daně. Po této části je charakterizována platná úprava daně z příjmů fyzických osob. Do této subkapitoly jsou zahrnuty poznatky, které mají význam pro splnění cílů práce.

2.1 Vybraná problematika daňové teorie

Úvodní část kapitoly je zaměřena na teoretické vymezení pojmu daň se zaměřením na různé pohledy na její definice. Po této části následuje stručný přehled možných klasifikací daní. Rovněž je popsána teorie vztahující se k osobním důchodovým daním.

2.1.1 Vymezení pojmu daň

Jednou z otázek, která je řešena v rámci daňové teorie, je vymezení pojmu **daň**. Nalezení korektní definice může být náročným úkolem. V právním řádu České republiky je pojem daň několikrát uveden. Významné je ustanovení, které je uvedeno v usnesení č. 2/1993 Sb, usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky (dále „LZPS“). Podle článku 11 odst. 5 LZPS platí, že *„daně a poplatky lze ukládat jen na základě zákona.“* Nicméně, definice daně a poplatku již není v LZPS obsažena.

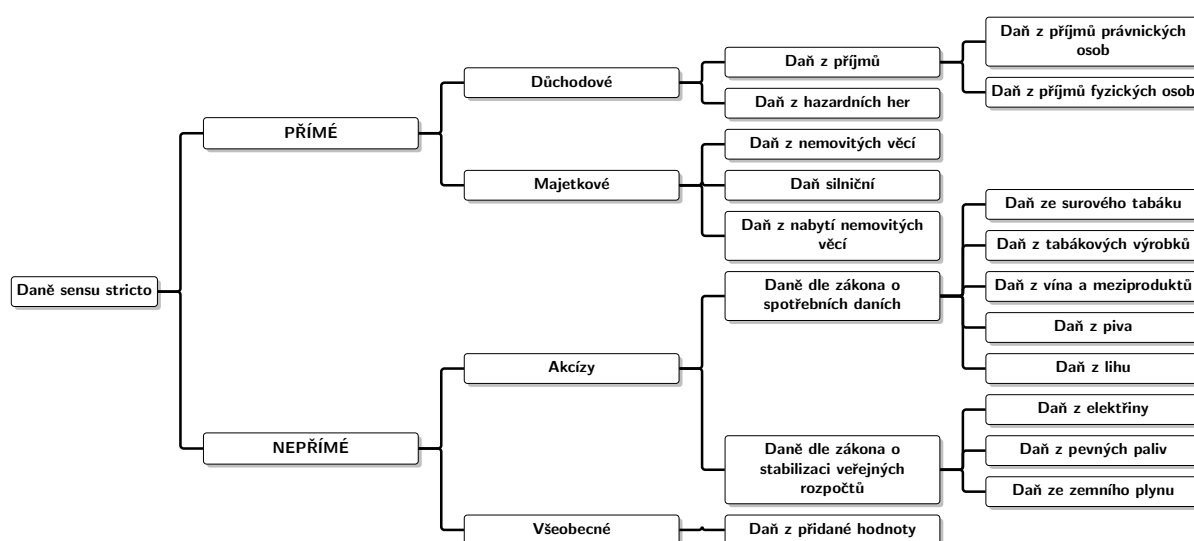
Definice daně je rovněž obsahem zákona č. 280/2009 Sb, daňový řád, ve znění pozdějších předpisů (dále „DŘ“). V § 2 odst. 3 DŘ je uvedeno, že daní je:

- a) *„peněžité plnění, které zákon označuje jako daň, clo nebo poplatek,*
- b) *peněžité plnění, pokud zákon stanoví, že se při jeho správě postupuje podle tohoto zákona,*

c) peněžité plnění v rámci dělené správy.“

Pro správné pochopení tohoto paragrafu je třeba zdůraznit slovní spojení *pro účely tohoto zákona*. Podle § 1 DŘ je účelem zákona mj. upravit postup (správu daní), jehož cílem je zjištění daně, stanovení této daně a zabezpečení úhrady.

Podle výše zmíněného ustanovení lze za daň považovat instrument, v jehož názvu je explicitně uvedeno označení daň. Za daň se však také považuje platba, která označení daň neobsahuje. Široký (2008) označuje takové odvody jako daně *de iure* a daně *de facto*. Mrkývka (2015) používá pojmy daně *sensu stricto* (daně v užším smyslu) a daně *sensu largo* (daně v širším smyslu). Přehled daní *sensu stricto*, popř. *de iure* v ČR je uveden na Obr. 2.1.

Obrázek 2.1 Daně sensu stricto v České republice.

Zdroj: vlastní zpracování

a) Materiální posouzení daně

Materiálním posouzením pojmu daň se rozumí zkoumání charakteru daně, nikoliv pouhého názvu. V případě materiálního pojetí daně tak není klíčové označení. Z tohoto hlediska může být daní institut, který není označen jako daň (Kouba, 2017).

Vančurová (2018, s. 9) charakterizuje daň následujícími vlastnostmi: „*Daň je povinná, zákonem uložená platba, která plyne do veřejného rozpočtu. Je nenávratná, neekvivalentní a zpravidla neúčelová.*“

Významným rysem daně je **neekvivalentnost**. Neekvivalentnost znamená, že neexistuje přímý vztah mezi tím, kolik poplatník přispívá na daních a kolik výdajů veřejných rozpočtů bude čerpat, popř. kolik veřejných statků bude spotřebovávat. Lidé s vyššími příjmy tak mohou přispívat více do veřejných rozpočtů, což však nemusí znamenat větší čerpání z těchto rozpočtů (Vančurová, 2018).

Definici daně lze získat porovnáním daně s ostatními příjmy veřejných rozpočtů. Těmito příjmy se rozumí poplatky a půjčky. Z definice Musgrave a Musgrave (1994, s. 195) vyplývá, že „*daně a poplatky odnímají prostředky ze soukromého sektoru bez toho, že by jim pro vládu vznikla povinnost je splácet. Proti půjčkám stojí slib vlády splatit je k určitému datu a v mezidobí platit úroky. Daně jsou závazné dávky, zatímco poplatky a půjčky představují dobrovolné transakce.*“ Daně a poplatky mají tak podobný charakter, rozdíl je však v ekvivalentnosti. Tato vlastnost je u poplatků výraznější.

Definice daně však nejsou vytvořeny pouze ekonomy. Pojem daň je rovněž definován odborníky z oblasti daňového práva. Jako příklad definice lze uvést definici Kouba (2017, s. 16), který daň chápe jako „*pojetí veřejnoprávního vztahu vzniklého jednostranně, jehož účelem je získání zdrojů pro veřejnou moc*“.

Toto pojetí je relativně neobvyklé oproti standardním definicím, které jsou uvedeny v odborných publikacích zabývajících se problematikou daňové teorie. V rámci tohoto přístupu existují dvě hlavní odlišnosti:

- důsledné oddělení definičního znaku daně a daňovými principy a
- pohledem na daň jako na závazkový vztah, nikoliv jako na peněžité plnění.

Rozlišení definičního znaku a daňového principu je nezbytné. Bez splnění definičních znaků se nemůže jednat o daňový vztah, ale o vztah jiného typu. Toto porušení by pak vedlo k nutnosti aplikace jiných právních principů. Pro úplnost je třeba dodat, že principy se rozumí vysoce obecná tendence, jejichž významem je vytvořit právní systém (Kouba, 2017).

Veřejnoprávní vztah v tomto pojetí znamená, že daň je uvalena z pozice veřejné moci. Jednostrannost lze zaměnit s nedobrovolností závazku. Při zkoumání z hlediska daňového subjektu a správce daně lze hovořit o nedobrovolnosti. Při pohledu z hlediska veřejné moci lze daň považovat za jednostrannou, protože právě veřejná moc určuje parametry závazku či jeho existenci (Kouba, 2017).

Ostatní definiční znaky jsou považovány v tomto pojetí za zdánlivé, přesněji řečeno jsou považovány za daňový princip. Kouba (2017) uvádí jako příklad zdánlivého definičního znaku:

- peněžitý předmět plnění – v minulosti existovaly daně, které byly naturálního charakteru,
- pravidelnost platby – pravidelnost daně souvisí se skutečností, že výběr takových daní je efektivnější, nicméně daně mohou být i jednorázového charakteru,
- neúčelovost výnosů daně – argumentem proti neúčelnosti daně je v tomto případě tzv. daňová asignace, tj. situace, kdy poplatník může určit, jak bude část daně využita,
- nenávratnost daně – nenávratnost daně je zpochybněna možností budoucí korekce daně, jako příklad je uvedena možnost odpočtu daňové ztráty.

Je na úvaze každého čtenáře, jestli se ztotožní s těmito argumenty.

I v literatuře zabývající se problematikou daňového práva se lze seznámit s dalšími definicemi daní. Boháč (2013) definuje dvanáct znaků, kterými lze daň definovat. Tyto znaky rozlišuje na znaky obligatorní, tj. znaky, které má každá daň, a znaky fakultativní. Fakultativní znaky jsou obvykle u daní přítomny, nicméně nemusí tomu tak být vždy.

Daně jsou tak definovány dle Boháč (2013, s. 106) jako „*nenávratná, nedobrovolná, neekvivalentní a nesankční peněžitá plnění ukládána na základě zákona spravována státem nebo jinými osobami vykonávajícími veřejnou správu, která jsou veřejnými příjmy veřejných rozpočtů, a to příjmy zpravidla neúčelovými, řádnými, pravidelnými a plánovanými.*“

Problematickou daní se rovněž zabývá Ústavní soud České republiky (dále „ÚS“) ve svých nálezech. Boháč (2013) uvádí závěry z nejvýznamnějších nálezů, které byly zaměřeny na charakteristiku daní. Mezi tyto závěry patří:

- právo státu ukládat daně není neomezené, zákonodárce musí respektovat kritéria racionality a objektivitu,
- daně jsou povinná plnění státu, které zasahují do majetkových práv povinných osob,
- daň lze zavést pouze zákonem,
- stanovení a placení daní je veřejným zájmem,
- pod pojem *daně a poplatky* uvedeném v LZSP lze zahrnout i jiná obdobná peněžitá plnění,
- daň představuje obecnou zátěž sloužící k financování všeobecných zájmů státu.

Nejedná se úplný výčet nálezu ÚS k této problematice. Kromě nálezů, které se zabývají povahou daní, existuje také velké množství nálezů k oblasti správy daní (Boháč, 2013).

Celkově tak lze říct, že ačkoliv je pojem daň běžně užíván a zároveň je jeho význam intuitivně jasný, je vytvoření jednotné definice, která by exaktně charakterizovala daň značně obtížné. Je však třeba podotknout, že daň z příjmů fyzických osob, která je předmětem této práce, splňuje všechny výše uvedené definice. Z hlediska podmínek, které jsou stanoveny DŘ, lze o dani hovořit už jen z titulu názvu této daně. Stejně tak jsou naplněny definiční znaky, které jsou uvedeny výše.

2.1.2 Klasifikace daní

Jednotlivé daně lze klasifikovat z různých hledisek. Široký (2008) uvádí čtyři základní kategorie, které jsou pak dále rozpracovány. Těmito kategoriemi jsou:

- základní členění daní,
- třídění daní používaná k analýzám jejich dopadů,
- třídění daní používaná pro praktické účely a
- institucionální třídění daní.

Tyto kategorie jsou dále členěny. Není účelné uvést veškeré možné typy dělení, proto jsou dále charakterizovány pouze klasifikace, které jsou potřebné pro účely této práce.

Mezi základní členění patří členění dle vazby na důchod poplatníka. V rámci tohoto členění jsou daně rozčleněny na **přímé daně** a **nepřímé daně**. Přímé daně jsou vyměřeny dle důchodu (příjmu) nebo majetku poplatníka, přihlíží k výši důchodu nebo majetku a jsou adresné. Nepřímé daně jsou zahrnuty v cenách výrobků a služeb, jsou neadresné a nezohledňují majetkovou situaci poplatníka. Přehled přímých a nepřímých daní v ČR je obsahem Obr. 2.1.

Pro tuto klasifikaci bývá občas používáno tvrzení, že u přímých daní je osoba plátce a poplatníka totožná, zatímco u nepřímých daní jsou tyto osoby různé. Plátcem se rozumí osoba, která je povinna daň odvést a poplatníkem osoba, která nese daňové břemeno. Z tohoto tvrzení však nevyplývá, že by nepřímé daně zatěžovaly pouze poplatníky. Problematickou rozdělení daňového břemene, přesněji řečeno efektivním dopadem daně, se zabývá daňová incidence (Široký, 2008).

Dalším základním členěním je členění dle **objektu daně**. Objektem daně se rozumí předmět daně. Celkem lze rozlišit šest kategorií. Jsou jimi:

- důchodové – jsou zdaněny důchody poplatníků, a to nejen mzdy, ale i zisk, renta nebo úrok,
- výnosové – jsou určovány podle vnějších znaků výdělečné činnosti,
- majetkové – je zdaněn majetek poplatníka,
- subjektové (z hlavy) – platí se z titulu existence předmětu daně,
- obrátové – jsou určeny na základě obrátu výrobce nebo posledního zpracovatele, popř. na základě čistého obrátu,
- spotřební – postihují spotřebu, celkovou nebo vybraných výrobků nebo služeb.

V rámci třídění daní používaných k analýze jejich dopadů lze daně členit podle **stupně progresu**. Z tohoto hlediska se rozlišují celkem tři typy daní:

- progresivní daně,
- proporcionální daně,
- regresivní daně.

Progresivita daně vyjadřuje, jak dopadá zdanění na důchod poplatníka. Progresivita daně se dá zapsat matematicky jako

$$\text{rostoucí funkce důchodu} = \frac{\text{daň}}{\text{důchod}}, \quad (2.1)$$

proporcionální daň má zápis

$$\text{konstanta} = \frac{\text{daň}}{\text{důchod}} \quad (2.2)$$

a regresivní daň lze zapsat jako

$$\textit{klesající funkce důchodu} = \frac{\textit{daň}}{\textit{důchod}}. \quad (2.3)$$

Kubátová (2018) spojuje s jednotlivými typy stupně progrese určité vlastnosti daně. U jednotlivých stupňů lze pozorovat jiný vývoj průměrné a mezní daňové sazby. U progresivní daně roste s růstem důchodu průměrná i mezní sazba. U daně proporcionální je průměrná i mezní sazba konstantní a v případě regresivní daně je průměrná i mezní sazba klesající.

Progresivita daně nesmí být zaměňovaná s progresivitou daňové sazby. Progresivita daňové sazby je algoritmus stanovení výše daňové povinnosti. Nevyjadřuje tak skutečný dopad zdanění na důchod poplatníka, pouze technickou stránku výpočtu (Široký, 2008).

2.1.3 Teorie osobní důchodové daně

Tato část práce je zaměřena především na typické vlastnosti osobní důchodové daně a na její prvky.

a) Vlastnosti osobní důchodové daně

Osobní důchodová daň má řadu charakteristických vlastností. Mezi pozitivní vlastnosti tohoto typu daně patří:

- daň odpovídá principu platební schopnosti,
- daň nezpůsobuje distorzi v cenách,
- výnosy daně jsou pružné,
- daň slouží jako makroekonomický stabilizátor,
- poplatníci mají větší přehled o výši zaplacené daně,
- se vznikem předmětu daně vzniká i zdroj pro úhradu této daně (Kubátová, 2018).

Princip daňové schopnosti znamená, že daně by se měly odvíjet od schopnosti poplatníka platit. V rámci principu platební schopnosti existují dva základní koncepty, tj. princip horizontální spravedlnosti a princip vertikální spravedlnosti. Dle horizontálního principu mají poplatníci, kteří jsou na tom relativně stejně, platit stejnou daň. Dle vertikálního přístupu by měl platit vyšší daň poplatník, který je na tom relativně lépe. Problémem principu platební schopnosti je objektivně určit, kdo je na tom lépe (Kubátová, 2018).

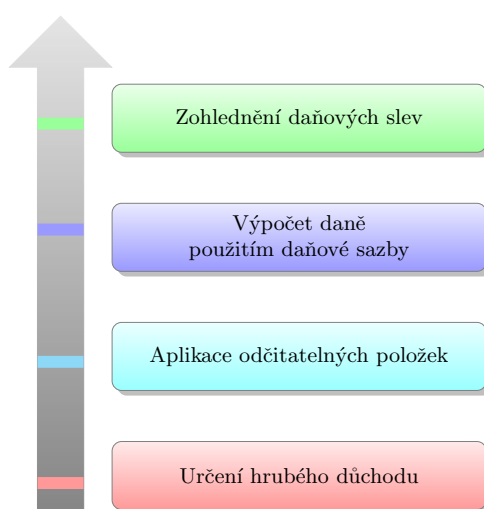
Pružnost výnosů daně a funkce makroekonomického stabilizátoru spolu úzce souvisí. Kubátová (2018, s. 168) uvádí, že „*pružnost výnosů osobní důchodové daně znamená, že hospodářský růst se projevuje růstem osobních důchodů a také posunem poplatníků do vyšších daňových pásem, takže výnosy daně rostou poměrně rychle.*“

Přehled poplatníka o výši zaplacené daně je třeba srovnat s nepřímým zdaněním. U této daně si může poplatník spočítat výši daně z jakékoliv výše důchod a srovnat toto zdanění

se svým očekáváním a svou představou spravedlivého zdanění. Poplatník má zpravidla větší přehled o tom, kolik odvedl na osobní důchodové dani než o tom, kolik zaplatil na nepřímém zdanění.

b) Prvky osobní důchodové daně

Ačkoliv osobní důchodová daň je daní přímou, u kterých není dosaženo podobného stupně harmonizace jako v případě daní nepřímých, je schéma výpočtu je v různých daňových systémech podobné. Osobní důchodové daně jsou konstruovány s využitím několika základních prvků, přičemž parametry prvků jsou pro jednotlivé státy odlišné. Tyto prvky jsou zobrazeny na Obr. 2.2.

Obrázek 2.2 Obecná struktura výpočtu daňové povinnosti.

Zdroj: vlastní zpracování

Zdanitelný důchod

Předmětem daně je důchod, který byl dosažený za zdaňovací období. Důchodem se obecně rozumí přírůstek schopnosti uspokojovat své potřeby. V rámci spravedlivého zdanění by měly být důchody zdaněny stejně bez ohledu na jejich zdroj. Nemělo by tak záležet na tom, zda je důchod mzdou, ziskem nebo rentou (Kubátová, 2018).

Důchody lze obecně rozdělit na peněžní a nepeněžní. Peněžním důchodem jsou např. pracovní důchody, důchody z podnikání, kapitálové výnosy nebo nájemné. Nepeněžním důchodem může být použití služebního automobilu nebo použití služebního bytu (Kubátová, 2018).

Některé typy důchodu není jednoduché určit. Mezi špatně zdanitelné důchody patří:

- imputované důchody – jedná se např. o imputované nájemné; jedná se o situaci, kdy vlastník nemovitosti svou nemovitost současně využívá pro bydlení a neprojíímá jí; kdyby tuto nemovitost pronajal, získal by nájemné, které by bylo zdaněno,

- nerealizované důchody – jedná se o důchody, které zvyšují bohatství poplatníka, ovšem poplatník je zatím nedostává proplaceny; typicky si jedná o růst cen cenných papírů nebo nemovitostí.

Vzhledem ke skutečnosti, že tyto důchody je složité ocenit, zdaňují se převážně peněžní důchody (Kubátová, 2018).

Úprava zdanitelného důchodu

Existuje několik cest, jakými lze poskytnout daňové úlevy poplatníkům. Mezi způsoby, jak zvýhodnit některé poplatníky, popř. některé situace, patří např. osvobození od daně, nulová sazba daně pro první pásmo při klouzavě progresivní sazbě daně, slevy na dani nebo odčitatelné položky. Úpravou zdanitelného důchodu jsou zmíněné odčitatelné položky.

Kubátová (2018) rozlišuje standardní a nestandardní úlevy. Standardní úlevy jsou ty úlevy, které není závislá na příjmech poplatníka a nárok na ní mají všichni poplatníci, kteří splní podmínky pro jejich uplatnění. Nestandardní odpočty se odvíjí od skutečných výdajů poplatníka. Výše těchto výdajů pak bývá limitována absolutní částkou, procentem nebo kombinací obou přístupů.

Standardním odpočtem může být základní odpočet na poplatníka, zvýhodnění vyživovaných dětí, úlevy pro staré nebo nemocné lidi, úlevy pro studenty, výdaje potřebné pro dosažení pracovních důchodů a další. Nestandardním odpočtem mohou být výdaje na bydlení, dary charitativním organizacím, úhrada lékařských výdajů, příspěvky na penze a další (Kubátová, 2018).

Tyto úlevy mohou mít podobu odpočitatelné položky nebo slevy na dani. V případě, že se jedná o odpočitatelnou položku vzniká rozdíl mezi důchodem a daňovým základem, a to ve výši uplatněné položky. Pokud mají tyto položky charakter slevy dani, snižují vypočtenou daň. Také může nastat situace, kdy některé úlevy mají charakter odpočitatelné položky a jiné slevy na dani. Tento přístup je uplatněn i v ČR.

Sazba daně

Sazby daně mohou být lineární, nicméně zpravidla jsou progresivní proto, aby vyšší důchody měly vyšší průměrnou sazbu. Progresivita sazby daně může být zajištěna prostřednictvím tabulky sazeb daně nebo vzorcem (Kubátová, 2018).

V rámci tabulek daňové sazby může být daň klouzavě progresivní. Klouzavě progresivní sazba daně znamená, že vyšší sazbou daně je zdaněna pouze ta část příjmů, která přesáhne příslušné daňové pásmo. Příklad klouzavě progresivní sazby daně je uveden v Tab. 2.1.

Alternativou klouzavé progresie je stupňovitá progresie. Při stupňovité progresi je celý důchod zdaněn vyšší sazbou daně při překročení stanových daňových pásem. Důsledkem progresie tohoto typu může nižší čistý důchod pro poplatníky s vyššími důchody před zdaněním. Z tohoto důvodu se stupňovitá progresie nevyužívá (Kubátová, 2018).

Využití vzorce pro stanovení daně není typické. V minulosti byl tento systém využíván v Německu, nicméně po čase byl zjednodušen (Kubátová, 2018).

Tabulka 2.1 Tabulka daňových sazeb v ČR pro rok 2007

Základ daně (Kč)		Daň	Ze základu přesahujícího
od	do		
0	121 400	12 %	
121 200	218 400	14 544 Kč + 19 %	121 200 Kč
218 400	331 200	33 012 Kč + 25 %	218 400 Kč
331 200	a více	61 612 Kč + 32 %	331 200 Kč

Zdroj: § 16 zákona o daních z příjmů ve znění pro rok 2007.

Nominální sazba není jediný typ daňové sazby, který lze hodnotit. Kromě nominálních sazeb lze analyzovat průměrnou daňovou sazbu. Průměrná daňová sazba se také označuje jako **efektivní daňová sazba**. Efektivní daňová sazba (ETR) se vypočte jako

$$ETR = \frac{\text{daň}}{\text{zdanitelný příjem}}. \quad (2.4)$$

Efektivní sazba daně je nižší než nominální sazba daně. Příčinou této vlastnosti jsou daňové úlevy, které si může poplatník uplatnit.

Pro mezinárodní srovnání lze použít implicitní daňovou sazbu z práce. Implicitní daňová sazba (ITR) z práce je konstruována jako

$$ITR = \frac{\text{zaplacené daně placené zaměstnance i zaměstnavatele}}{\text{celkové náklady práce}}. \quad (2.5)$$

Další sazbou, kterou lze analyzovat je marginální (mezní) sazba daně (MTR nebo METR). MTR představuje sazbu daně, která je odvedena z přírůstku důchodu. MTR lze zapsat jako

$$MTR = \frac{T_1 - T_0}{Y_1 - Y_0}, \quad (2.6)$$

kde T je zaplacená daň a Y je zdanitelný důchod. Index 0 se vztahuje k období před změnou důchodu a index 1 období po změně důchodu.

Daňové slevy

Daňové úlevy (standardní i nestandardní) mohou mít charakter slevy na dani. V této souvislosti se nabízí otázka, zda je pro poplatníka výhodnější daňová úleva formou slevy na dani nebo odpočitatelné položky. Souvisejícím problémem je pak vyčíslení výhody jedné z forem daňové úlevy nad druhou z možností. Nalezení řešení tohoto problému je otázkou jednoduché úvahy.

Pro řešení problému je třeba přijmout určitá zjednodušení reality. Jedná se o tato omezení:

- pro úvahu je třeba přijmout předpoklad země, která rozhoduje o základní daňové úlevě pro poplatníka, přičemž se rozhoduje mezi slevou na dani a nezdanitelnou částí základu daně,
- sleva na dani a nezdanitelná část základu daně by v případě rovné sazby daně byly ekvivalentní,
- žádná další zvýhodnění nejsou zavedeny,
- v hypotetické zemi je zavedena progresivní sazba daně se dvěma pásmy,
- poplatník, který by dosáhl příjmů na hranici prvního a druhého pásma po uplatnění daňové úlevy stále odvádí daň, tzn. po odpočtu nezdanitelné části by stále bylo dosaženo kladného daňového základu, resp. po uplatnění slevy na dani by daň nebyla nulová.

Prvním krokem je zjištění vztahu, při kterém je sleva na dani a nezdanitelná část ekvivalentní. Tyto instituty jsou ekvivalentní pokud

$$\text{daň při uplatnění slevy} = \text{daň při uplatnění nezdanitelné části}, \quad (2.7)$$

tento vztah lze zapsat matematicky jako

$$s_1 \cdot M - S = s_1 \cdot (M - N), \quad (2.8)$$

kde s_1 je sazba daně pro první daňové pásmo, M je roční mzda poplatníka, S je sleva na dani a N je nezdanitelná část základu daně.

Po roznásobení pravé strany vztahu a převedení na levou stranu je vztah zjednodušen na

$$S = s_1 \cdot N, \quad (2.9)$$

což znamená, že ekvivalentní sleva na dani je rovna součinu sazby daně a nezdanitelné části základu daně. Při teoretické sazbě 12 % a teoretické nezdanitelné části 300 000 Kč by tak byla roční daňová sleva 36 000 Kč. Pokud by byla rovná sazba daně, pak by byl poplatník indiferentní mezi těmito možnostmi.

Pro úvahu o progresivní sazbě daně je třeba zavést další dva atributy – sazbu daně pro druhé pásmo a hraniční hodnotu prvního a druhého pásma. Tyto hodnoty jsou dále označeny s_2 a H .

Dalším krokem je porovnání výše roční mzdy a hraniční hodnoty. Celkem mohou nastat dvě základní varianty, přičemž druhá z variant se dále člení:

- poplatník má mzdu pod úrovní hraniční hodnoty,
- poplatník má mzdu nad úrovní hraniční hodnoty,
 - po odpočtu nezdanitelné části je základ daně pod úrovní hraniční hodnoty, tj. základ daně se zdaňuje pouze sazbou s_1 , matematicky lze tuto situaci zapsat jako $M - N < H$

- po odpočtu nezdanitelné části je základ daně nad hraniční hodnotou, tj. část základu daně se zdaňuje sazbou s_2 , matematicky lze zapsat jako $M - N > H$.

Z tohoto důvodu byl přijat předpoklad pouze dvou pásem, větší množství pásem by způsobilo větší množství možných kombinací.

V případě varianty č. 1, tj. situace, kdy již před odpočtem daňové úlevy má poplatník nižší mzdu než je hraniční hodnota, platí stejný závěr jako v případě rovné sazby daně, neboť poplatníkovi nezáleží na tom, zda existuje progresivní sazba daně. Pokud by mohl zvolit mezi slevou a nezdanitelnou částí, pak může volit libovolnou variantu za předpokladu, že tyto instituty jsou ekvivalentní.

V rámci situace, kdy by se aplikací nezdanitelné části základu daně poplatník dosáhl základu daně v prvním daňovém pásmu již může vzniknout rozdílný efekt na výslednou daň. Obecně se dá tento jev zapsat

$$\text{efekt } (E) = \text{daň při uplatnění nezdanitelné části} - \text{daň při uplatnění slevy}, \quad (2.10)$$

tento vztah lze zapsat matematicky jako

$$E = s_1 \cdot (M - N) - [s_1 \cdot H - S + s_2 \cdot (M - H)], \quad (2.11)$$

přičemž S lze nahradit za $S = s_1 \cdot N$ dle vztahu (2.9). Po úpravě bude mít vztah pro výpočet efektu tvar

$$E = s_1 \cdot (M - N) - [s_1 \cdot H - s_1 \cdot N + s_2 \cdot (M - H)], \quad (2.12)$$

Tento tvar se dá zjednodušit až do výsledné podoby

$$E = (s_1 - s_2) \cdot (M - H). \quad (2.13)$$

Vzhledem ke skutečnosti, že při progresivní sazbě daně je sazba druhého pásma větší než sazba prvního pásma, bude výsledná hodnota vždy záporná. Protože se jedná o vyjádření vztahu (2.10), pak záporný výsledek znamená, že daň v případě existence nezdanitelné části bude nižší než v případě existence slevy na dani.

Nezdanitelná část základu daně je pro tuto kategorii poplatníků výhodnější. Jak velký je peněžní efekt lze určit podle (2.13). Z tohoto vztahu rovněž vyplývá:

- čím vyšší je rozdíl mezi sazbou v prvním a druhém pásmu, tím více je výhodnější pro poplatníky nezdanitelná část základu daně,
- pro poplatníky, kteří mají mzdu dále od hraniční hodnoty (ale aplikaci nezdanitelné části by se pod tuto hranici dostali), je sleva na dani horší variantou než by byla nezdanitelná část. Se zvyšující se mzdou se tato situace zhoršuje.

Poplatníci s nižší mzdou by tak mohli akceptovat slevu na dani, která by byla ekvivalentní k nezdanitelné části, poplatníci s vyšší mzdou vždy upřednostní nezdanitelnou část základu daně.

Poslední uvažovanou možností je situace, kdy mzda poplatníka je dostatečně vysoká, takže i po uplatnění nezdanitelné části základ daně stále podléhá druhému pásmu. V tomto případě se dá efekt zapsat jako

$$E = s_1 \cdot H + s_2 \cdot (M - N - H) - [s_1 \cdot H - s_1 \cdot N + s_2 \cdot (M - H)], \quad (2.14)$$

což lze upravit na

$$E = (s_1 - s_2) \cdot N. \quad (2.15)$$

Z toho vyplývá, že pro poplatníky, jejichž mzda po aplikaci nezdanitelné části je stále zdaněna vyšší sazbou platí, že pro výši efektu není rozhodující výše mzdy, ale výše nezdanitelné části, kterou si může uplatnit. Pro takové poplatníka není vhodný systém s progresivní sazbou daně, který obsahuje nominálně velké daňové slevy.

2.2 Charakteristika daně z příjmů fyzických osob

Důchodovou daní v daňovém systému České republiky je daň z příjmů. Primárním právním předpisem pro tuto daň je zákon č. 586/1992 Sb., zákon o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále „ZDP“). Tento zákon je rozdělen do sedmi částí. Zákon je strukturován následujícím způsobem:

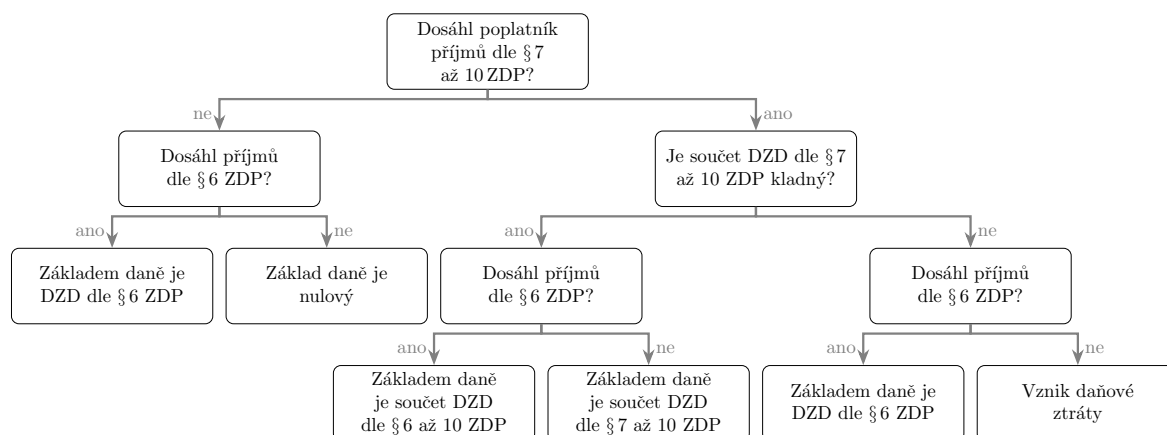
- část první – daň z příjmů fyzických osob (§ 2-16b),
- část druhá – daň z příjmů právnických osob (§ 17-21a),
- část třetí – společná ustanovení (§ 21b-38fa),
- část čtvrtá – zvláštní ustanovení pro vybírání daně z příjmů (§ 38g-38zg),
- část pátá – registrace (§ 39-39b),
- část šestá – pravomoci vlády a ministerstva financí (§ 39p-39q),
- část sedmá – přechodná a závěrečná ustanovení (§ 40-42).

Na základě přehledu o struktuře zákona není možné tvrdit, že obsahem ZDP je 42 paragrafů. Jako příklad lze uvést pouze čtvrtou část zákona, ve které je obsaženo celkem 37 paragrafů. Z tohoto důvodu není možno charakterizovat všechny aspekty zákona. V rámci kapitoly 2.2 jsou podrobněji charakterizovány především ustanovení první a třetí části ZDP.

Z důvodu snahy o koherentní text nejsou jednotlivé aspekty daně seřazeny podle toho jak jsou uvedeny v zákoně, nýbrž podle postupu při výpočtu daně.

2.2.1 Základ daně

Základ daně z příjmů fyzických osob je specifický svou konstrukcí. Zdanitelné příjmy, kterých může poplatník dosáhnout, jsou rozděleny do pěti skupin. Poplatník tak může vykázat až pět dílčích základů daně. Celkový základ daně však nemusí být zjištěn pouhým součtem jednotlivých dílčích základů daně. Pro jednotlivé dílčí základy daně platí rozdílná pravidla. Schéma správného určení základu daně je zachyceno na Obr. 2.3.

Obrázek 2.3 Způsoby stanovení základu daně.

Zdroj: vlastní zpracování dle § 5 ZDP

Specifika jednotlivých příjmů a dílčích základů jsou charakterizovány v následující části práce.

a) Příjmy ze závislé činnosti

Základní označení, které jsou použity v § 6 ZDP, jsou definovány § 6 odst. 2 ZDP. Poplatník s příjmy ze závislé činnosti je označen jako zaměstnanec, plátce příjmů jako zaměstnavatel. Zaměstnavatelem může být i daňový rezident, u kterého zaměstnanci vykonávají práci dle jeho pokynů, i když příjmy zaměstnanců jsou hrazeny od osob se sídlem v zahraničí.

Ustanovením § 6 odst. 1 ZDP jsou definovány příjmy ze závislé činnosti. Za příjem ze závislé činnosti se považují příjmy ze současného nebo dřívějšího pracovněprávního, služebního, členského poměru. Nutnou podmínkou je, aby se jednalo o příjmy z činnosti, kdy má zaměstnanec povinnost dbát příkazů zaměstnavatele. Ze příjmy ze závislé činnosti se rovněž považují funkční požitky.

Funkční požitky jsou podrobněji upraveny § 6 odst. 10 ZDP. Funkční požitky jsou platy a poskytnutá plnění za výkon funkce. Rovněž se jedná o odměny za výkon funkce v orgánech obcí, státních orgánech, spolcích, odborových organizacích, komorách a dalších orgánech.

Příjmem ze závislé činnosti jsou rovněž příjmy za práci člena družstva, společníka s. r. o., nebo komanditisty komanditní společnosti. Podle § 6 odst. 1 písm. c) jsou za příjem ze závislé činnosti považovány odměna člena orgánu právnické osoby a odměna likvidátora.

Zdanitelným příjmem jsou podle § 6 odst. 1 písm. d) příjmy, které souvisí se současným, budoucím nebo dřívějším výkonem činnosti, ze které plynou výše zmíněné příjmy. Tyto příjmy jsou považovány za příjem ze závislé činnosti bez ohledu na to, zda plynou od plátce, u kterého poplatník vykonával danou činnost. Vlivem tohoto ustanovení tak jsou za příjem ze závislé činnosti považovány např. náborové příspěvky nebo příspěvky z různých motivačních plánů zaměstnavatelů (Pelech, 2018).

Některé typy příjmu jsou při splnění podmínek zdaněny zvláštní sazbou daně. Srážkovou dani jsou zdaněny pokud poplatník neučinil u plátce daně prohlášení k dani. Mezi tyto příjmy patří dle § 6 odst. 4:

- příjmy plynoucí z dohod o provedení práce, pokud jejich výše za kalendářní měsíc u jednoho plátce nepřekročila 10 000 Kč a
- příjmy, které u téhož plátce nepřesáhnou za kalendářní měsíc rozhodnou částku pro účast na nemocenském pojištění.

Poplatník má právo u těchto využít postup dle § 36 odst. 7 ZDP (je-li daňovým rezidentem¹) a zahrnout tyto příjmy do dílčího základu daně dle § 6 ZDP. V tomto případě se sražená daň započte na jeho daňovou povinnost. Takto musí být zahrnuty veškeré příjmy.

U některých poplatníků může nastat situace, kdy se příjmy zvyšují o fiktivní příjmy. Tato situace je upravena § 6 odst. 6 ZDP. Toto ustanovení se aplikuje, poskytuje-li zaměstnavatel zaměstnanci služební automobil pro soukromé účely. Příjmy ze zvyšují o 1 % vstupní ceny vozidla za každý měsíc, kdy vozidlo bylo poskytnuto. Minimální částka, o kterou se příjmy zvyšují, je 1 000 Kč.

Některé typy příjmů nejsou předmětem daně, popř. jsou osvobozeny. Příjmy, které nejsou předmětem daně jsou upraveny § 6 odst. 7 ZDP. Mezi tyto příjmy patří např. náhrady cestovních výdajů do výše stanovené zvláštním předpisem, hodnota ochranných pomůcek včetně nákladu na jejich udržování, částky, které přijal zaměstnanec, aby je jménem zaměstnance vynaložil nebo náhrady za opotřebení vlastního náradí.

Konstrukce dílčího základu daně je upravena § 6 odst. 12 ZDP. Základem daně jsou příjmy ze závislé činnosti s výjimkou příjmů, které jsou zdaněny srážkovou daní, které se zvýší o:

- pojistné na veřejné zdravotní pojištění a
- pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

V ZDP je použit pojem povinné pojistné. Jedná se o pojistné, které platí zaměstnavatel. Podrobněji je toto pojistné charakterizováno v kapitole 3. Pro příjmy ze závislé činnosti zvýšené pojistné se obvykle používá termín superhrubá mzda. Nejedná se však o termín, který by byl použit v ZDP.

¹Daňoví nerezidenti postupují dle § 36 odst. 8 ZDP

b) Příjmy ze samostatné činnosti

Příjmy, které jsou považovány za příjem ze samostatné činnosti jsou upraveny § 7 odst. 1 a 2 ZDP. Příjmem dle § 7 odst. 1 ZDP jsou příjmy ze zemědělské výroby, lesního a vodního hospodářství, příjmy z živnostenského podnikání, příjmy z podnikání, ke kterému je třeba podnikatelské oprávnění a některé příjmy společníků osobních obchodních společností. V případě těchto společníků jsou příjmem ze samostatné činnosti příjem společníků veřejné obchodní společnosti a komanditisty komanditní společnosti.

Příjmem ze samostatné činnosti jsou také příjmy z užití nebo poskytnutí práv z průmyslového vlastnictví a autorských práv, příjmy z nájmu majetku, který je zařazen do obchodního majetku a příjmy z výkonu nezávislého povolání.

Výjimkou jsou příjmy autora za příspěvek do novin, časopisu rozhlasu nebo televize plynoucích ze zdrojů na území České republiky. Tyto příjmy jsou dle § 7 odst. 6 ZDP samostatným základem daně za předpokladu, že jejich výše nepřesáhne částku 10 000 Kč od jednoho plátce.

Díličím základem daně jsou výše uvedené příjmy snížené o výdaje na dosažení, zajištění a udržení příjmů. V rámci tohoto díličího základu daně může být dosaženo daňové ztráty. Poplatník má více možností, jak určit výši výdajů. Výdaje mohou být:

- ve skutečné výši – poplatník může vést daňovou evidenci dle § 7b ZDP nebo být účetní jednotkou dle zákona o účetnictví,
- stanovené procentem z příjmů.

Poplatník si rovněž může zvolit postup dle § 7a ZDP, tj. může mu být daň stanovena paušální částkou.

Daňová evidence je obdobou jednoduchého účetnictví², její administrativní náročnost je však nižší. V daňové evidenci jsou zachyceny peněžní toky, které souvisí s podnikáním a stav majetku a dluhů. Přesná forma daňové evidence není stanovena žádným předpisem. Zpravidla je však veden peněžní deník, knihy jednotlivých složek majetku, jako je kniha zásob, dlouhodobého majetku, pohledávek, kniha závazků a další pomocné knihy, jako je např. evidence jízd (Dušek, 2018).

Neuplatní-li poplatník příjmy ve skutečné výši, může dle § 7 odst. 7 ZDP uplatnit výdaje procentem z příjmů. Výše takto uplatněných výdajů je omezená maximální částkou podle typu vykonávané činnosti. Procenta, které si může poplatník uplatnit, jsou následující:

- v případě příjmů ze zemědělské činnosti, vodního a lesního hospodářství a řemeslných živností lze uplatnit 80 % z příjmů, nejvýše do částky 1 600 000 Kč,
- v případě příjmů ze živnostenského podnikání (mimo řemeslné živnosti) lze uplatnit 60 % z příjmů, nejvýše do částky 1 200 000 Kč,

²Jednoduché účetnictví je v současné době upraveno § 1f zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů a příslušnou prováděcí vyhláškou.

- v případě jiných příjmů ze samostatné činnosti lze uplatnit 40 % z příjmů, nejvýše do částky 800 000 Kč,
- v případě příjmů z nájmu majetku zařazeného do obchodního majetku lze uplatnit 30 % z příjmů, nejvýše však do částky 600 000 Kč.

V případě, že poplatník uplatní výdaje procentem z příjmů se má za to, že jsou ve výdajích zahrnuty veškeré výdaje na dosažení příjmů. Při tomto uplatnění výdajů má poplatník povinnost vést evidenci příjmů a pohledávek.

Daňové a nedaňové výdaje

Dle § 24 odst. 1 ZDP se od základu daně odečítají výdaje na dosažení, zajištění a udržení příjmů. Obsahem § 24 odst. 2 jsou pak výdaje, které jsou také považovány za výdaje na dosažení, zajištění a udržení příjmů.

Prvním výdajem, který je uveden v daném odstavci, jsou **odpisy**. Odpisy jsou upraveny § 26 až § 33 ZDP. Právní úpravu odpisů lze rozdělit do dvou oblastí:

- obecná pravidla pro uplatnění odpisů (§ 26 až § 29 ZDP),
- způsob výpočtu odpisů (§ 30 až § 33 ZDP).

Dle § 26 odst. 2 ZDP se odepisují hmotné věci nebo soubory hmotných movitých věcí, jejichž vstupní cena je vyšší než 40 000 Kč, budovy, domy, jednotky, stavby, pěstitelské celky trvalých porostů, dospělá zvířata nebo jiný majetek.

Následujícími odstavci § 26 ZDP jsou definovány další základní pravidla pro odpisování. Jako příklad lze uvést:

- odepisování lze zahájit po uvedení věci do stavu obvyklého užívání,
- odpisy lze uplatnit z majetku, který je evidován na konci zdaňovacího období,
- odpisy se uplatňují zpravidla jako roční (existují výjimky, kdy se uplatní poloviční odpis).

Velký význam pro optimalizaci daňové povinnosti má § 26 odst. 8 ZDP. Dle tohoto paragrafu poplatník nemá povinnost odpisy uplatňovat a má možnost je přerušit.

Dle § 30 ZDP poplatník zatřídí majetek do jedné z šesti odpisových skupin dle přílohy k ZDP. Stanovená doba odpisování je dobou minimální, poplatník má možnost odpisovat majetek delší dobu. Poplatník si zvolí způsob odpisování, tj. rovnoměrné nebo zrychlené odpisování. Způsob odpisování již nelze změnit.

Rovnoměrný odpis v prvním roce se vypočte vzorcem

$$\text{odpis v prvním roce} = \frac{\text{vstupní cena}}{100} \cdot \text{sazba pro první rok}, \quad (2.16)$$

a v dalších letech prostřednictvím vzorce

$$\text{odpis v dalších letech} = \frac{\text{vstupní cena}}{100} \cdot \text{sazba pro další roky.} \quad (2.17)$$

Způsob stanovení vstupní ceny je upraven § 28 ZDP. Vypočtené odpisy se zaokrouhlují na koruny nahoru.

Druhou metodou výpočtu jsou zrychlené odpisy. V prvním roce se zrychlený odpis vypočte jako

$$\text{odpis v prvním roce} = \frac{\text{vstupní cena}}{\text{koeficient pro první rok}}. \quad (2.18)$$

Pro další roky je třeba stanovit zůstatkovou cenu, která se stanoví jako rozdíl mezi vstupní cenou a uplatněnými odpisy. Odpis v dalších letech je určen jako

$$\text{odpis v dalších letech} = \frac{\text{dvojnásobek zůstatkové ceny}}{\text{koeficient pro další roky} - \text{počet let odpisování}}. \quad (2.19)$$

Vstupní cena je určena stejně jako u rovnoměrných odpisů.

Maximální doba odpisování, maximální odpisové sazby pro rovnoměrné odpisování a koeficienty pro zrychlené odpisování jsou uvedeny v Tab. 2.2. Kromě základních sazeb, které jsou uvedeny v tabulce, existují ještě sazby pro zvýšený odpis v prvním roce podnikání.

Tabulka 2.2 Tabulka pro daňové odpisování

Skupina	Počet let	Rovnoměrné			Zrychlené		
		Maximální odpisové sazby			Odpisové koeficienty		
		první rok	další roky	zvýšená cena	první rok	další roky	zvýšená cena
1	3	20	40	33,3	3	4	3
2	5	11	22,25	20	5	6	5
3	10	5,5	10,5	10	10	11	10
4	20	2,15	5,15	5	20	21	20
5	30	1,4	3,4	3,4	30	31	30
6	50	1,02	2,02	2	50	51	50

Zdroj: Vlastní zpracování.

Dalšími výdaji, které jsou daňově uznatelné dle § 24 odst. 2 ZDP, jsou např.:

- pojistné na veřejné zdravotní pojištění a pojistné na sociální zabezpečení, které je povinen hradit zaměstnavatel,
- rezervy a opravné položky, které jsou vytvořeny dle zákona o rezervách pro zjištění daně z příjmů,
- zaplacená daň z nemovitých věcí a zaplacená daň z nabytí nemovitých věcí a další daně, které nejsou uvedeny jako daňově neuznatelný výdaj,
- výdaje na služební cestu do výše stanovené zvláštním předpisem,

- zaplacené smluvní pokuty a penále,
- a další.

Výdaje, které nejsou výdaji na dosažení, zajištění a udržení příjmů jsou uvedeny v § 25 ZDP. Tento výčet není úplný, jsou uvedeny výdaje, které zejména nejsou daňově uznatelné. Jako příklad neuznatelného výdaje lze uvést výdaje na pořízení hmotného a nehmotného majetku. Jak již bylo uvedeno výše, uznatelným výdajem jsou odpisy. Neuznatelným výdajem jsou rovněž výdaje na osobní spotřebu poplatníka, výdaje na reprezentaci, daň z příjmů fyzických osob, pokuty³ nebo manka a škody přesahující náhradu.

Pro podnikatele je typickým výdajem **pojistné na sociální zabezpečení a na veřejné zdravotní pojištění**, které hradí sám za sebe. Toto pojistné je dle § 25 odst. 1 písm. g) ZDP rovněž daňově neuznatelné.

c) Další typy příjmů

Kromě příjmů ze závislé a samostatné činnosti může poplatník dosáhnout dalších tří typů příjmů. Prvním z těchto příjmů jsou příjmy z **kapitálového majetku** dle § 8 ZDP. Příjmy dle tohoto paragrafu mají dvě specifika:

- není možné uplatnit výdaje, ať už skutečně nebo procentem z příjmů a
- velmi často jsou samostatným základem daně a podléhají srážkové dani.

Mezi příjmy, které jsou samostatným základem daně, patří dle § 8 odst. 1 podíly na zisku obchodní korporace, úroky z držby cenných papírů, úroky z vkladu na vkladních knížkách, úroky z účtu, který není určen k podnikání, výnosy z jednorázového vkladu nebo plnění ze zisku svěřenského fondu.

Do základu daně dle § 8 ZDP jsou naopak zahrnuty úroky z poskytnutých půjček, úroky z vkladu na podnikatelských účtech nebo úroky plynoucí z držby směnky.

Dle § 9 ZDP jsou zdaněny **příjmy z nájmu**. Pokud se nejedná o příjmy dle předchozích paragrafů, tak jsou za příjem dle § 9 ZDP považovány příjmy z nájmu nemovitých věcí a příjmy z nájmu movitých věcí. U movitých věcí se nesmí jednat o příležitostný pronájem. Příjmy z příležitostného pronájmu jsou zdaněny dle § 10 ZDP.

Dílním základem daně jsou dle § 9 odst. 2 příjmy snižené o výdaje. Pro zjištění základu daně jsou použity společná ustanovení ZDP. Poplatník má možnost si u tohoto typu příjmů uplatnit výdaje procentem z příjmů. Jako výdaj lze uplatnit 30 % příjmů, nejvýše však 600 000 Kč. V případě, že je výše skutečných výdajů vyšší než příjmy, je záporný rozdíl mezi příjmy a výdaji daňovou ztrátou v souladu § 5 odst. 3 ZDP.

Poplatník, kterému plynou příjmy z nájmu, má evidenční povinnost dle § 9 odst. 5 a 6 ZDP. Při uplatnění výdajů procentem z příjmů poplatník eviduje výši příjmů a pohledávek, které souvisejí s nájmem. Pokud poplatník uplatňuje skutečné příjmy, pak

³S výjimkou zaplacených smluvních pokut dle § 24 odst. 2 písm. zi).

má povinnost sledovat příjmy a výdaje, evidovat hmotný majetek, který lze odepisovat, evidovat vytvořené rezervy a vést mzdové listy, pokud vyplácí mzdy. Poplatníci rovněž mohou vést účetnictví, ačkoliv tato povinnost pro ně ze zákona o účetnictví nevyplývá.

Posledním typem příjmů jsou **ostatní příjmy** dle § 10 ZDP. Ostatními příjmy se dle § 10 odst. 1 ZDP rozumí např.:

- příležitostné příjmy – příjmy z příležitostného pronájmu movitých věcí, příjmy ze zemědělské výroby a další,
- příjmy z prodeje nemovité věci cenného papíru nebo jiné věci,
- příjmy z převodu účasti na s. r. o.,
- příjmy ze zděděných práv průmyslového vlastnictví,
- výhry z hazardních her nebo
- výhra z reklamních soutěží.

Nejedná se o úplný výčet příjmů. Výše uvedené příjmy nemusí být zdaněny vždy, u některých příjmů mohou existovat podmínky pro osvobození dle § 4 a § 4a ZDP. Takovou podmínkou může být např. časový test v případě prodeje nemovitých věcí, movitých věcí nebo podílů. Další okruh osvobození je určen § 10 odst. 3 ZDP. Jako příklad lze uvést příležitostné příjmy, které za zdaňovací období nepřesáhnou 30 000 Kč.

Základem daně u tohoto typu příjmů je příjem snížený o výdaje, přičemž k zápornému rozdílu se nepřihlíží. Pokud se jedná o příjmy ze zemědělské výroby, lesního nebo vodního hospodářství lze uplatnit výdaje procentem příjmů dle § 7 odst. 7 ZDP.

2.2.2 Nezdánitelné části základu daně

Ustanovením § 15 odst. 1 je upravena možnost odpočtu **bezúplatných plnění** od základů daně. Takto lze odečíst úhrnnou hodnotu darů ve výši alespoň 1 000 Kč nebo ve výši 2 % ze základu daně. Maximální částka pro odpočet je stanovena ve výši 15 % základu daně. Poměrně detailně je vymezen okruh subjektů, kterým je možné dar poskytnout a na jaké účely musí být poskytnut, aby si jej poplatník mohl uplatnit. V ZDP není definován pojem, který by odpovídal všem zvýhodněným účelům. Zpravidla se však jedná o dary na *dobročinné účely*, jako je např. vzdělávání, sport, kultura, ekologie nebo náboženství. Dary poskytnuté ze společného jmění manželů si může uplatnit jeden z manželů nebo oba poměrnou částí.

Kromě těchto darů je zvýhodněno rovněž darování krve, krvetvorných buněk a orgánů od žijícího dárce. V případě darování krve lze odečíst částku 3 000 Kč. Aby si mohl poplatník tuto částku uplatnit, musí se jednat o odběr bez náhrady výdajů spojených s tímto odběrem. Darování orgánů a krvetvorných buněk je pak zvýhodněno částkou 20 000 Kč.

Pravidla pro odpočet **úroků z úvěru** na řešení bytové potřeby jsou upraveny § 15 odst. 3 a odst. 4 ZDP. V prvním zmíněném odstavci jsou upraveny typy úroků, které je možné

odečíst, a je definován pojem bytová potřeba. Bytovou potřebou nemusí být jen výstavba nebo koupě rodinného domu, rodinného domu nebo jednotky, ale třeba také koupě pozemku, pokud bude zahájena stavba bytové potřeby do čtyř let od uzavření smlouvy o úvěru nebo údržba bytové potřeby. Druhým zmíněným odstavcem jsou stanoveny podmínky pro uplatnění odpočtu. Dle těchto ustanovení se limit 300 000 Kč posuzuje za celou domácnost a poměrně se krátí v případě, že úroky byly placeny jen po část roku.

Nezdanitelnou částí základu daně jsou rovněž **penzijní produkty**. Takto jsou zvýhodněny tři typy produktů. U těchto produktů lze odečíst částku 24 000 Kč. Liší se však podmínky, za kterých lze odpočet uplatnit. Podobnými produkty jsou:

- penzijní připojištění se státním příspěvkem,
- doplňkové penzijní spoření.

V případě těchto smluv je třeba zohlednit výši zaplacených příspěvků a výši maximálního státního příspěvku. Výše maximálního příspěvku je definována zákonem č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších předpisů. V souladu s § 14 tohoto zákona je měsíční příspěvek, při kterém náleží maximální státní příspěvek, ve výši 1 000 Kč. Zaplacené příspěvky poplatníka se tak snižují o 12 000 Kč.

Třetím produktem je penzijní pojištění. V tomto případě se částka zaplacených příspěvků. Pro odpočet musí být naplněna podmínka výplaty nejdříve v roce, kdy poplatník dosáhne věku 60 let a zároveň musí tato smlouva trvat alespoň 60 měsíců.

V případě, že poplatník má uzavřenou smlouvu (smlouvy) s pojišťovnou smlouvu o **soukromém životním pojištění**, může si dle § 15 odst. 6 ZDP odečíst částku zaplaceného pojistného do limitu 24 000 Kč. Pro možnost odpočtu musí splnit tři podmínky:

- výplata pojistného plnění je sjednána na dobu delší než 60 měsíců od uzavření smlouvy,
- k výplatě pojistného plnění nedojde dříve, než v roce, ve kterém poplatník dosáhne 60 let,
- pojistná částka pro případ dožití je sjednána alespoň ve výši 40 000 Kč v případě pojistné doby do 15 let, nad 15 let musí být tato částka alespoň ve výši 70 000 Kč.

U penzijních produktů i u životního pojištění je stanovena povinnost zdanit uplatněné částky v případě, že dojde k zániku pojištění bez nároku na penzi nebo jiné vyrovnání z pojištění v případě penzijních produktů nebo dojde-li k výplatě pojistného plnění dříve než v době požadované ZDP v případě životního pojištění. Částky, které takto byly uplatněny za posledních deset let, jsou považovány za příjem dle § 10 ZDP.

Zaměstnanci, kteří jsou členy odborové organizace, si mohou odečíst zaplacené **členské příspěvky**. Odečíst lze částku do výše 1,5 % příjmů ze závislé činnosti, maximálně však 3 000 Kč. Od základu daně lze odečíst **úhrady za zkoušky ověřující výsledky dalšího vzdělávání** za podmínky, že tyto výdaje nebyly uhrazeny zaměstnavatelem a nebyly uplatněny jako výdaj poplatníkem s příjmy dle § 7 ZDP. Nejvýše lze odečíst částku

10 000 Kč. V případě, že je poplatník osobou se zdravotním postižením nebo těžším zdravotním postižením, může si uplatnit částku 13 000 Kč, resp. 15 000 Kč.

Od základu daně lze odečíst i položky, které nejsou nezdanitelnou částí základu daně. Významnou položkou je **ztráta minulých let** dle § 34 ZDP. Tato ztráta lze odečíst následujících pět zdaňovacích obdobích po období, ve kterém tato ztráta vznikla. Kromě ztráty lze uplatnit odpočet na podporu výzkumu a vývoje a odpočet na odporu odborného vzdělávání. Tyto odpočty jsou rovněž upraveny § 34 a následujícími ZDP.

2.2.3 Sazba daně

Daň se vypočítá aplikací sazby daně na daňový základ snížený o nezdanitelné části základu daně a odpočitatelné položky. Tento základ daně se zaokrouhlí na stokoruny dolů. Sazba daně je dle § 16 ZDP 15 %.

V případě, že jsou splněny podmínky stanovené § 16b ZDP, se daň zvýší o **solidární zvýšení daně**. Solidární zvýšení se vztahuje pouze na příjmy dle § 6 a § 7 ZDP. Prvním krokem pro výpočet solidární daně je zjištění příjmů dle § 6 a dílčího základu daně § 7 ZDP. Nezohledňuje se tak základ daně ze závislé činnosti, tj. superhrubá mzda. Od součtu těchto položek se odečte 48násobek průměrné mzdy. Průměrnou mzdou se rozumí průměrná mzda pro potřeby výpočtu pojistného na sociální zabezpečení.

Kromě základní sazby 15 % a solidárního zvýšení daní existují případy, kdy se aplikuje zvláštní sazba daně dle § 36 ZDP. Zákonem jsou definovány dvě základní skupiny zvláštní sazby:

- dle § 36 odst. 1 – sazby pro zdanění daňových nerezidentů,
- dle § 36 odst. 2 – sazby pro zdanění poplatníků dle § 2 a § 17.

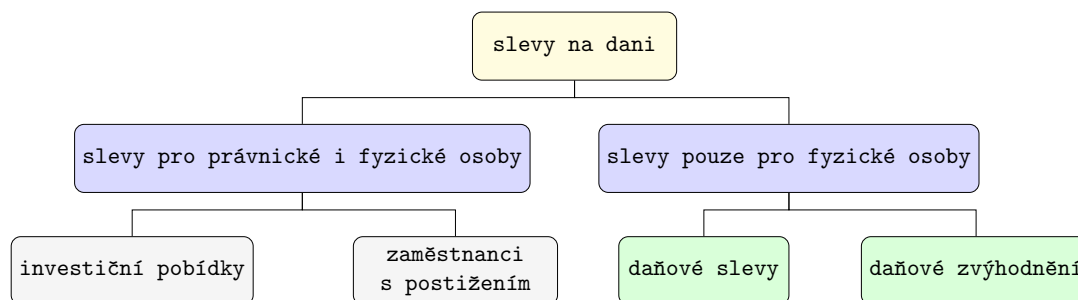
V rámci druhé skupiny se mj. zdaňují příjmy dle § 6 odst. 4, tj. DPP a práce malého rozsahu. Tato sazba je ve výši 15 %.

2.2.4 Slevy na dani

Slevy na dani jsou upraveny ve společných ustanovení ZDP. Rozdělení slev, které si poplatníci mohou uplatnit, je zobrazeno na Obr. 2.4. V dalším textu jsou charakterizovány především slevy, které si mohou uplatnit pouze fyzické osoby. Kromě slev na dani se jedná také o daňové zvýhodnění.

a) Daňové slevy

Slevy pro poplatníky jsou upraveny ustanoveními tří paragrafů ZDP. Tyto ustanovení se vztahují na fyzické i právnické osoby. Ustanovení § 35ba ZDP upravuje výčet osmi slev a vymezuje podmínky pro jejich uplatnění.

Obrázek 2.4 Členění slev v České republice.

Zdroj: vlastní zpracování

Tyto slevy lze rozdělit do tří kategorií:

- slevy, které nejsou omezeny,
- slevy, u kterých musí být splněny podmínky na počátku měsíce,
- slevy, které se uplatňují jednou ročně.

Pro uplatnění slev musí být splněny podmínky na počátku kalendářního měsíce nebo za celý rok.

Jedinou slevou, která není nijak omezena, je **základní sleva na poplatníka**. Výše této slevy je 24 840 Kč a lze ji uplatnit bez ohledu na sociální status, druh nebo výši příjmů, popř. počet dnů, kdy poplatník skutečně vykonával činnost, ze které plynuly zdanitelné příjmy.

Poplatníci, jejichž manžel/manželka nemá příjem vyšší než 68 000 Kč, si mohou uplatnit **slevu na manžela**. Výše slevy je shodná se základní slevou na poplatníka, tj. 24 840 Kč. V případě, že je manžel/manželka držitelem průkazu ZTP/P, se částka zdvojnásobí. Přehled příjmů, které nejsou zahrnuty do limitu pro nárok na slevu je uveden v § 35ba odst. 1 písm. b) ZDP. Do příjmu se nezapočítávají např. dávky státní sociální podpory, dávky pomoci v hmotné nouzi, příspěvek na péči nebo stipendia poskytované studujícím. Sleva se uplatňuje jednou ročně.

Zvýhodnění jsou poplatníci, kterým byl přiznán invalidní důchod. Za předpokladu, že byl poplatníkovi přiznán invalidní důchod prvního nebo druhého stupně, má tento poplatník nárok na **základní slevu na invaliditu** 2 520 Kč. V případě přiznání invalidního důchodu třetího stupně má poplatník nárok na **rozšířenou slevu na invaliditu** ve výši 5 040 Kč. Na rozšířenou slevu má nárok i poplatník, kterému byla přiznána invalidita třetího stupně, ale jeho žádost o důchod byla zamítnuta.⁴ Obě tyto slevy jsou zachovány i v případě, že dojde k souběhu starobního a invalidního důchodu.

⁴Takovým případem může být např. situace, kdy nejsou splněny potřebné roky pojištění pro přiznání důchodu.

Další slevou, kterou si může uplatnit zdravotně znevýhodněný poplatník, je **sleva na držitele průkazu ZTP/P**. Sleva se dá uplatnit tehdy, byl-li průkaz ZTP/P přiznán. Výše této slevy činí 16 140 Kč.

Výše uvedené slevy lze dle § 35ba odst. 3 ZDP uplatnit za každý měsíc, na jehož počátku byly splněny podmínky pro jejich přiznání. Další podmínka pro jejich využití je daňové rezidentství v ČR. Z daňových nerezidentů si tuto slevu mohou uplatnit pouze rezidenti jiného členského státu EU nebo Evropského hospodářského prostoru, a to pouze za podmínky, že podíl jejich příjmu ze zdrojů v ČR je vyšší než 90 %. Toto pravidlo neplatí pro základní slevu a pro slevu na studenta. Přesněji je tato problematika upravena § 35ba odst. 2 ZDP.

Studenti si mohou daň snížit o **slevu na studenta**, jejíž výše je 4 020 Kč. Nárok na slevu trvá po dobu soustavné přípravy na budoucí povolání, a to do dosažení věku 26 let. V případě prezenčního studia doktorského studia se nárok prodlužuje na 28 let. Pojem přípravy na budoucí povolání není vymezen ZDP, ale zákonem č. 117/1995 Sb, o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dále „ZoSSP“).

Podle § 11 ZoSSP je za neopatřené dítě považováno dítě do skončení povinné školní docházky, a poté nejvýše do věku 26 let, mj. dítě, které se soustavně připravuje na budoucí povolání. Ustanovení § 12 odst. 1 písm. a) ZoSSP stanovuje jako dobu přípravy na budoucí povolání dobu studia na střední nebo vysoké školy, s výjimkou kombinovaného studia střední školy.

Doba tohoto studia se určuje podle jiných pravidel pro oba typy škol. Pro střední školy se tato doba počítá od začátku prvního školního roku studia a končí koncem školních prázdnin, které navazují na rok ukončení studia. V případě vysoké školy začíná doba přípravy na budoucí povolání běžet dnem zápisem do studia a končí následující měsíc po řádném ukončení studia. Školní prázdniny po ukončení prázdnin a měsíc po ukončení studia se nezahrnují do doby přípravy na budoucí povolání tehdy, vykonává-li dítě výdělečnou činnost nebo má nárok na podporu v nezaměstnanosti. Ustanovení § 13 a § 14 ZoSSP také stanovují ochranné lhůty, kdy je dítě považováno za studenta. Jako příklad lze uvést dobu mezi ukončením SŠ a začátkem studia na VŠ nebo dobu mezi ukončením bakalářského studia a počátkem navazujícího magisterského studia, pokud je tato doba kratší než tři měsíce.

Poslední dvě slevy, tj. **sleva za umístění dítěte** a **sleva za evidenci tržeb** jsou upraveny § 35bb, resp. § 35bc ZDP. Slevu za umístění dítěte lze uplatnit za prokazatelně vynaložené výdaje v předškolním zařízení, nejvýše však ve výši minimální mzdy platné 1. ledna daného roku. Za každé dítě může slevu uplatnit pouze jeden poplatník. Sleva se uplatňuje jednou ročně.

Slevu za evidenci tržeb lze uplatnit pouze v roce, kdy poplatník poprvé zaevidoval tržbu, kterou měl dle zákona zaevidovat. Sleva se vypočte jako rozdíl mezi 15 % dílčího základu daně dle § 7 a základní slevy na poplatníka. Maximální výše slevy činí 5 000 Kč.

b) Daňové zvýhodnění

Specifickým institutem je **daňové zvýhodnění** dle § 35c ZDP. Daňové zvýhodnění lze uplatnit jako slevu na dani, daňový bonus nebo kombinaci slevy na dani a daňového bonusu. Daňový bonus vzniká, je-li nárok na daňové zvýhodnění vyšší než daňová povinnost. Daňovou povinností se rozumí výše daně po uplatnění slev dle § 35a a § 35ba.

Daňové zvýhodnění se uplatňuje za vyživované dítě žijící ve společně hospodařící domácnosti. Vyživovaným dítětem se rozumí:

- nezletilé dítě,
- zletilé dítě za splnění určitých podmínek.

První podmínkou dle § 35 odst. 6 ZDP je, že dítěti nesmí být přiznán invalidní důchod třetího stupně. Daňové zvýhodnění lze uplatnit až do dovršení 26 let. Musí však být splněna podmínka soustavné přípravy na budoucí povolání obdobně jako u slevy na studenta. Daňové zvýhodnění lze uplatnit i tehdy, nemůže-li se dítě připravovat na výkon budoucího povolání z důvodu nemoci nebo úrazu, nemůže z těchto důvodů vykonávat výdělečnou činnost a nebo nemůže vykonávat výdělečnou činnost z důvodu dlouhodobého nepříznivého zdravotního stavu.

Výše daňového zvýhodnění se odvíjí od počtu dětí. Výše daňového zvýhodnění byla v minulých letech několikrát zvyšována, v současné době činí:

- 15 204 Kč ročně na první dítě,
- 19 404 Kč ročně na druhé dítě a
- 24 404 Kč ročně na třetí a každé další dítě.

Výše daňového zvýhodnění se zdvojnásobí, je-li dítě držitele průkazu ZTP/P. Platí pravidlo, že na každé dítě si může uplatnit daňové zvýhodnění pouze jeden poplatník. Nemusí se jednat jen o vlastní dítě, zvýhodnění lze uplatnit např. za osvojenec, dítě druhého z manželů, dítě v péči, která nahrazuje péči rodičů nebo vnuka, pokud rodiče nemají dostatečné příjmy, z kterých by mohli zvýhodnění uplatnit.

Daňové zvýhodnění lze uplatnit nejen v případě, kdy byly splněny podmínky na začátku kalendářního měsíce, ale také v měsíci, kdy se dítě narodilo nebo začalo studovat. Poplatník, který si chce tento institut uplatnit, musí dosáhnout příjmů dle § 6 nebo § 7 ZDP alespoň ve výši šestinásobku minimální mzdy. V obou případech se jedná o příjmy, nikoliv o dílčí základy daně.

V případě, že vzniká nárok na daňový bonus, je třeba splnit podmínku minimálně výše, aby mohl být vyplacen. Daňový bonus musí být minimálně 100 Kč, maximálně je vyplaceno 60 300 Kč.

Pro daňové nerezidenty platí stejná podmínka jako v případě většiny slev. Dle § 35c odst. 5 si mohou daňové zvýhodnění uplatnit pouze nerezidenti členských států EU nebo Evropského hospodářského prostoru a zároveň musí splnit podmínku 90 % příjmů plynoucích ze zdrojů na území ČR.

2.2.5 Správa daně

Mezi povinnosti poplatníka patří povinnost podat **daňové přiznání**. Tato povinnost není absolutní, pro její vznik musí být splněny podmínky. Dle § 38g ZDP má povinnost podat daňové přiznání každý, jehož příjmy, které jsou předmětem daně, přesáhly částku 15 000 Kč. Do těchto příjmů se nezahrnují příjmy osvobozené od daně a příjmy zdaněny zvláštní sazbou daně. Daňové přiznání je povinen podat poplatník, který např. vykazuje daňovou ztrátu nebo se jeho daň zvyšuje o solidární daň.

Zvláštní pravidla jsou stanovena pro poplatníky, kterým plynou příjmy dle § 6 ZDP. Tito poplatníci nemusí podat daňové přiznání za splnění následujících podmínek:

- měli příjem pouze od jednoho plátce daně nebo postupně od více plátců,
- u všech těchto plátců učinili prohlášení k dani a
- součet příjmů dle ostatních paragrafů, tj. § 7 až § 10 ZDP, nepřesáhl částku 6 000 Kč.

V případě, že jsou naplněny podmínky, může zaměstnanec požádat posledního plátce daně o provedení ročního zúčtování daně dle § 38ch ZDP. Žádost musí být podána do 15. února následujícího roku. V případě, že má poplatník povinnost podat daňové přiznání se zúčtování neprovede. Pokud by zaměstnanec nepožádal o provedení ročního zúčtování a zároveň nemá povinnost podat daňové přiznání, pak dle § 35h odst. 8 ZDP je daňová povinnost splněna odvedenými zálohami.

Ustanoveními ZDP není upravena lhůta pro podání daňového přiznání. Pro stanovení lhůty se tak použije ustanovení § 136 DŘ, kterým je stanovena lhůta pro podání daňového přiznání tři měsíce od konce zdaňovacího období. Pokud je přiznání zpracováno poradcem⁵, lhůta se prodlužuje na šest měsíců po skončení zdaňovacího období. Pravidla pro počítání času jsou stanovena § 33 DŘ. Při aplikaci tohoto pravidla je posledním dnem lhůty 1. duben, popř. 1. červenec nebo první pracovní den po tomto dni, je-li tento den sobotou, nedělí nebo státním svátkem. Pokud by poplatník nesplnil svou povinnost, je mu uložena pokuta za opožděné tvrzení daně dle § 250 DŘ.

2.3 Dílčí shrnutí

V rámci této kapitoly byl definován pojem daň, byly představeny vlastnosti osobní důchodové daně a její klíčové aspekty. Rovněž byl analyzován vztah mezi nezdanitelnými částmi základu daně a slevami na dani ve vztahu k progresivitě daňové sazby. Obsahem druhé části kapitoly byla deskripce současné právní úpravy daně z příjmů. Tyto poznatky jsou využity v následujících kapitolách.

⁵Dle § 29 odst. 2 DŘ je poradcem daňový poradce nebo advokát.

Kapitola 3

Vymezení sociálního pojištění v České republice

Na úvod této kapitoly je třeba vymezit pojem sociální pojištění. Pro pochopení tohoto pojmu je třeba vysvětlit některé základní pojmy. Prvním pojmem je **sociální ochrana**. Koldinská (2013, s. 21) definuje sociální ochranu jako „*velmi široký pojem, jenž zahrnuje všechna opatření, jež mají zabránit vzniku nepříznivých sociálních situací, nebo alespoň zmírňovat jejich dopad na život jednotlivce a jeho rodiny, pokud takové situace již nastanou.*“

Dalším pojmem je **sociální právo**. Podobně jako u pojmu daň existuje řada definic. Koldinská (2013) charakterizuje sociální právo jako souhrn norem, které upravují sociální ochranu. Sociální právo pak lze rozčlenit do čtyř kategorií, tyto kategorie jsou znázorněny na Obr. 3.1.

Obrázek 3.1 Kategorie sociálního práva.

Zdroj: vlastní zpracování dle Koldinská (2013)

Pro ochranu práce se používá termín **pracovní právo**. Zbývající tři subsystémy jsou označovány jako **právo sociálního zabezpečení**. Všechny tyto systémy mají své odlišnosti (Koldinská, 2013).

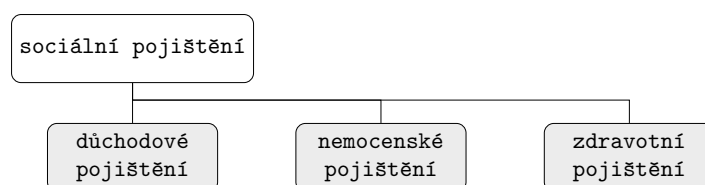
Sociální pojištění je tak součástí práva sociálního zabezpečení. Hlavním prvkem sociálního pojištění je skutečnost, že pojištěný přispívá do systému pro případ, že v budoucnu nastane určitá sociální událost. Díky účasti na tomto pojištění získá pojištěný nárok na dávky ze systému, popř. na úhradu finančně náročných úkonů.

Sociální pojištění je dále charakterizováno následujícími atributy:

- zpravidla povinná účast pojištěného,

- je financováno průběžným systémem⁶,
- nárok pojištěnce vzniká na základě doby, kterou platil pojistné,
- neposuzuje se potřebnost pojištěného ani jeho konkrétní situace, ale jeho příspěvek do systému (Koldinská, 2013).

Subsystémy sociálního pojištění jsou zobrazeny na Obr. 3.2. Zdravotní pojištění v tomto systému je považováno za pojem, který je podřazen pod sociální pojištění. Zdravotní pojištění lze označit jako subsystém, který lze zařadit do systému sociálního pojištění, ačkoliv nejsou splněny všechny výše uvedené znaky. Koncept zdravotního pojištění však odpovídá hlavní zásadě sociálního pojištění.

Obrázek 3.2 Subsystémy sociálního pojištění.

Zdroj: vlastní zpracování dle Koldinská (2013)

Často se uplatňuje přístup, kdy jsou použity pojmy sociální a zdravotní pojištění odděleně. V takovém případě adresát sdělení porozumí jeho významu bez obtíží.⁷ V případě této práce je použit pojem sociální pojištění ve významu, v jakém je zachycen na Obr. 3.2. Dalším důvodem pro aplikaci tohoto přístupu je skutečnost, že v příslušných právních předpisech upravující tuto problematiku není pojem sociální pojištění použit. Významnými právními předpisy pro tuto problematiku jsou především:

- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále „ZoDP“),
- zákon č. 187/1995 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále „ZoNP“),
- zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále „ZoVZP“).

Podrobnější právní úprava vztahující se k sociálnímu pojištění je obsahem dalších částí kapitoly.

Jako argument proti používání ustáleného slovního spojení sociální a zdravotní pojištění lze využít i vzor výkazu zisku a ztráty pro podnikatelské subjekty dle vyhlášky č. 500/2002 Sb. Položka D.2.1., která je součástí osobních nákladů, je pojmenována *Náklady na sociální*

⁶Tento systém se někdy označuje jako pay as you go.

⁷Podobných příkladů lze nalézt v českém právu více. Častým případem je záměna pojmu firma s pojmem obchodní závod, ačkoliv nejde o synonyma.

zabezpečení a zdravotní pojištění. Ani zde není použit pojem sociální pojištění, což odpovídá výše popsané charakteristice.

3.1 Teorie sociálního pojištění

Názory na to, zda je sociální pojištění daní se mohou různit. Lze najít několik argumentů, proč sociální pojištění za daň považovat. Mezi významný argument patří třídění daní dle OECD (toto třídění bývá označováno jako institucionální třídění daní), ve kterém je sociální pojištění klasifikováno kódem 2000.

Sociální pojištění je navíc úzce propojeno s osobní důchodovou daní. Velmi často je sociální pojištění daňově uznatelným výdajem pro výpočet daňové povinnosti. Základ pro výpočet pojistného zpravidla vychází ze zdanitelných příjmů.

Dalším specifikem je rozdělení plateb pojistného mezi zaměstnavatele a zaměstnance. V souvislosti s tímto rozdělením lze hovořit o daní ze mzdových prostředků a daně z výplatní listiny. Z hlediska ekonomické efektivnosti však nezáleží, která ze stran pojistné odvádí (Široký, 2008).

Sociální pojištění má řadu výhod i nevýhod. Mezi pozitiva sociálního pojištění patří zejména nízké náklady na spravování pojistného k poměru vybrané částky a jejího významu pro státní rozpočet a skutečnost, že výše pojistného se zpravidla odvíjí od výše příjmů, nevznikají tedy problémy s jeho úhradou. Nevýhodou je skutečnost, že se pojistné vztahuje k pracovním příjmům, zatímco z kapitálových příjmů se pojistné neplatí, nezohledňují sociální status pojištěného, existují odlišné konstrukty výpočtu pro zaměstnance a pro podnikatele a v případě zavedení maximálních vyměřovacích základů působí pojistné regresivně (Široký, 2019).

Sociální pojištění významně ovlivňuje daňové zatížení práce. Pro analýzu výše zatížení práce lze tak upravit vztahy uvedené v předchozí kapitole o povinně zaplacené platby. Průměrná daňová sazba lze tak zapsat následujícím vztahem

$$ETR = \frac{\text{daň} + \text{pojistné}}{\text{zdanitelný příjem}}. \quad (3.1)$$

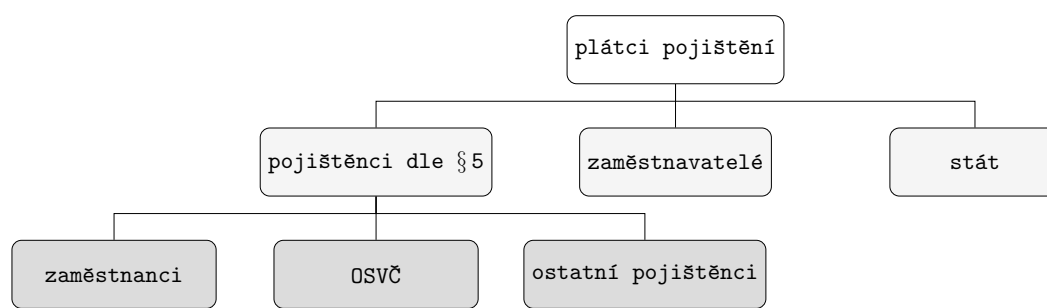
3.2 Veřejné zdravotní pojištění

Problematika veřejného zdravotního pojištění je upravena velkým množstvím předpisů. Tyto předpisy jsou odlišné právní síly a jsou zaměřeny na nejrozličnější aspekty zdravotnictví. Jedná se např. o předpisy upravující fungování zdravotních pojišťoven a jejich hospodaření, léčivé látky nebo provozování lánů.

Pro daňové účely jsou klíčové pouze některé z těchto předpisů. Významným zákonem je výše zmíněný ZoVZP. Druhým podstatným zákonem je zákon č. 592/1992 Sb. o pojistném na veřejné zdravotní pojištění (dále „ZoPVZP“). Rovněž lze zmínit nařízení vlády č. 140/2017 Sb., o stanovení vyměřovacího základu u osoby, za kterou je plátcem pojištění stát.

Pro potřeby této práce jsou důležité zejména první dvě části ZoVZP, tzn. základní ustanovení a část upravující pojistné. V základních ustanoveních je mj. vymezeno, kdo je zdravotně pojištěn a kdy toto pojistné vzniká a zaniká. Zdravotně pojištěné jsou dle § 4 ZoVZP všechny osoby, které mají na území ČR trvalý pobyt nebo jsou zaměstnány u osoby, které má sídlo nebo trvalý pobyt na území ČR. Dle § 5 pojištění vzniká dnem narození v případě osoby s trvalým pobytem na území ČR, dnem kdy se osoba bez trvalého pobytu stala zaměstnancem na území ČR a nebo získala trvalý pobyt. Pojištění zaniká dnem smrti pojištěnce, ukončením trvalého pobytu nebo dnem, kdy osoba bez trvalého pobytu přestala být zaměstnancem. Z těchto ustanovení vyplývá, že povinnost platit pojištění pro osobu s trvalým pobytem nelze nijak omezit nebo se ji zbavit.

Kategorie pojištěnců jsou definovány v druhé části ZoVZP. Pojištěnci jsou rozčleněni do tří základních skupin. Tyto skupiny jsou zobrazeny na Obr. 3.3.

Obrázek 3.3 Kategorie pojištěnců zdravotního pojištění.

Zdroj: vlastní zpracování dle § 5 ZoVZP

Za zaměstnance se považuje dle § 5 ZoVZP osoba, které plynou příjmy ze závislé činnosti dle ZDP. Z této definice existuje několik výjimek, některé z těchto výjimek jsou navázány na tzv. započitatelný příjem. Započitatelným příjmem se rozumí příjem pro účast na nemocenském pojištění. Za zaměstnance se tak při splnění této podmínky nepovažují osoby s příjmy z dohod o provedení práce, o pracovní činnosti nebo dobrovolného pracovníka pečovatelské služby. Z ostatních výjimek lze uvést např. člena volební komise nebo žáka nebo studenta, který má příjmy z praktického výcviku.

Vymezení OSVČ je obdobné jako v případě § 7 ZDP. OSVČ je dle ZoVZP také spolupracující osoba OSVČ, na kterou lze rozdělit příjmy a výdaje ze spolupráce dle § 13 ZDP.

Další významnou skupinou jsou osoby, za které platí pojistné stát. Výčet těchto osob je uveden v § 7 ZoVZP. Jedná se např. o nezaopatřené děti, poživatele důchodů, příjemce rodičovského příspěvku, osoby na rodičovské dovolené, osoby ve výkonu trestu nebo osoby, které jsou závislé na péči jiné osoby (v závislosti na stupni závislosti).

Pojištěncům i plátcům pojištění jsou přiznána některá práva, mají však také řadu povinností. Práva pojištěnce dle § 11 ZoVZP zahrnují zejména právo na výběr zdravotní pojišťovny, na výběr poskytovatelé zdravotních služeb, na časovou a místní do-

stupnost služeb, na poskytnutí hrazených služeb, na poskytnutí zdravotní péče, na výdej předepsaných léčebných prostředků a další. Mezi povinnosti dle § 12 ZoVZP patří mj. povinnost sdělit zaměstnavateli u které pojišťovny je pojištěn, povinnost hradit pojistné, dodržovat opatření k odvrácení nemoci, hradit regulační poplatky a další.

Specifickou povinností je oznamování povinností dle § 10 ZoVZP. Tuto povinnost mají také plátcí pojistného. Zaměstnavatel je povinen hlásit nástup zaměstnance do zaměstnání a ukončení tohoto zaměstnání, změnu zdravotní pojišťovny nebo rozhodné skutečnosti pro povinnost státu platit pojistné za zaměstnance. V případě, že zaměstnavatel tyto povinnosti nesplní, přechází povinnost na zaměstnance.

Pojištěnec má povinnost oznámit zdravotní pojišťovně do osmi dnů skutečnost, že se stal plátcem pojistného nebo že povinnost platit pojistné vznikla nebo zanikla státu. Pojištěnec, který je OSVČ, musí nahlásit zahájení nebo ukončení činnosti, a to i tehdy, učiní-li oznámení živnostenskému úřadu.

V ZoVZP není použit pojem místní příslušnost, komunikace mezi pojištěncem a zdravotní pojišťovnou tak zpravidla probíhá na nejbližším pracovišti pojišťovny, popř. korespondenčně nebo elektronicky (Červinka, 2018).

3.2.1 Zdravotní pojištění zaměstnanců

Vyměřovacím základem pro zaměstnance je dle § 3 ZoPVZP úhrn příjmů ze závislé činnosti. Tato částka se snižuje o některé druhy příjmů, jako je např. odstupné nebo náhrada škody dle zákoníku práce.

Vyměřovací základ je třeba porovnat s minimálním vyměřovacím základem. Minimálním vyměřovacím základem pro zaměstnance je minimální mzda. Minimální vyměřovací základ není absolutní, na některé osoby se nevztahuje. Minimální vyměřovací základ se dle § 3 odst. 8 ZoPVZP nevztahuje na:

- osoby s průkazem ZTP nebo ZTP/P,
- osoby, které dosáhly potřebného věku pro nárok na starobní důchod, ale nesplňují další podmínky pro přiznání důchodu,
- osoby, které osobně a řádně pečují o dítě do věku sedmi let nebo o nejméně dvě děti do 15 let věku,
- osoby, která vykonává samostatnou výdělečnou činnost a platí zálohy vypočtené alespoň z minimálního vyměřovacího základu,
- osoby, za které je plátcem pojistného stát.

Sazba pojistné je dle § 2 ZoPVZP 13,5 %. Podíl, který má na pojistném zaměstnanec a zaměstnavatel není upraven ZoPVZP, nýbrž § 9 ZoVZP. Dle tohoto ustanovení hradí jednu třetinu (tj. 4,5 %) zaměstnanec a dvě třetiny (tj. 9 %) zaměstnavatel. Dle § 5 ZoPVZP má zaměstnavatel odvést pojistné za zaměstnance (i bez jeho souhlasu) a zaměstnavatele od prvního do dvacátého dne kalendářního měsíce.

V případě, že zaměstnancův vyměřovací základ nedosáhl minimálního vyměřovacího základu, je zaměstnavatel povinen za svého zaměstnance uhradit pojistné ve výši 13,5 % z rozdílu mezi vyměřovacími základy. O tuto částku se snižuje mzda vyplacená zaměstnanci.

Minimální vyměřovací základ může být snížen při splnění podmínek § 3 odst. 9 ZoPVZP. Jedná se o situace, kdy zaměstnání netrvalo po celé rozhodné období (tj. celý měsíc) nebo o situaci, kdy část měsíce platil za zaměstnance pojistné stát.

3.2.2 Zdravotní pojištění OSVČ

Vyměřovacím základem pro OSVČ je dle § 3a ZoPVZP 50 % příjmů ze samostatné činnosti po odpočtu výdajů na dosažení, zajištění a udržení příjmů. Sazba pojistného je 13,5 %.

OSVČ jsou povinny porovnat vyměřovací základ s minimálním vyměřovacím základem. V případě, že je skutečný vyměřovací základ nižší než minimální, použije se pro výpočet minimální vyměřovací základ. Minimálním vyměřovacím základem je dvanáctinásobek průměrné mzdy. Průměrnou mzdou se dle § 3a odst. 2 ZoPVZP rozumí „*částka, která se vypočte jako součin všeobecného vyměřovacího základu pro účely důchodového pojištění za kalendářní rok, který o dva roky předchází kalendářnímu roku, pro který se průměrná mzda zjišťuje, a přepočítacího koeficientu pro úpravu tohoto všeobecného vyměřovacího základu.*“ Postup stanovení činitelů je upraven zákonem o důchodovém pojištění. Průměrná mzda se tak rovněž vztahuje na sociální zabezpečení a na solidární zvýšení daně dle ZDP. Hodnoty průměrné mzdy jsou uvedeny v Tab. 3.1.

Tabulka 3.1 Údaje pro výpočet průměrné mzdy za posledních sedm let

Rok	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
VVM	25 903 Kč	25 903 Kč	26 357 Kč	27 156 Kč	28 250 Kč	30 156	32 510 Kč
Koeficient	1,0015	1,0273	1,0246	1,0396	1,0612	1,0843	1,0715
Průměrná mzda	25 942 Kč	26 611 Kč	27 006 Kč	28 232 Kč	29 979 Kč	32 699 Kč	34 835 Kč

Zdroj: VZP (2020)

Pod zkratkou VVM je uveden všeobecný vyměřovací základ. Pro rok 2020 je polovinou průměrné mzdy částka 17 417 50 Kč, minimální vyměřovací základ je 209 010 Kč.

Minimální základ se nevztahuje na všechny OSVČ. Z povinnosti uplatnit minimální vyměřovací základ je vyňat podobný okruh osob jako v případě zaměstnanců. Oproti zaměstnancům je rozdíl v osvobození osob, které jsou zároveň zaměstnanci se zaměstnáním, ze kterého je odvedeno pojistné v minimální výši, tj. z minimální mzdy.

U OSVČ je rozdílné rozhodné období, kterým je dle § 4 ZoPVZP kalendářní rok. OSVČ hradí dle § 7 ZoPVZP pojistné formou záloh a doplatku pojistného. Zálohy jsou splatné od prvního dne kalendářního měsíce do osmého dne následujícího kalendářního měsíce. Zálohy se nemusí platit v případě, že OSVČ byla celý měsíc v pracovní neschopnosti.

Postup stanovení výše záloh není shodný pro všechny případy, které mohou nastat. Jiné pravidla jsou stanovena pro rok zahájení podnikání. V prvním roce podnikání platí

OSVČ zálohy z minimálního vyměřovacího základu, nezvolí-li si vyšší zálohy dobrovolně. Toto pravidlo neplatí tehdy, je-li plátcem pojistného stát. V takovém případě je pojistné uhrazeno formou doplatku po podání přehledu pro zdravotní pojišťovnu. OSVČ má povinnost podat přehled nejpozději jeden měsíc ode dne, kdy měla povinnost podat daňové přiznání. Nemá-li OSVČ povinnost podat daňové přiznání musí podat přehled do 8. dubna následujícího roku.

V druhém a dalších letech podnikání se pojistné platí z měsíčního vyměřovacího základu. Měsíční vyměřovací základ vychází z údajů minulého roku a nemůže být nižší než minimální. Vyšší zálohy se platí poprvé za měsíc, kdy byl podán přehled pro zdravotní pojišťovnu.

Z povinnosti platit zálohy na pojistné je dle § 8 odst. 3 ZDP osvobozena osoba, která je současně zaměstnancem a zaměstnání je hlavním zdrojem jejich příjmů.

Pro rok 2020 činí minimální měsíční záloha 2 352 Kč. Tato částka se vypočte jako 13,5 % z 17 417,50 Kč. Za předpokladu trvání výdělečné činnosti po celý rok tak OSVČ zaplatí na pojistném 28 224 Kč.

3.2.3 Další případy pojištění

Další kategorii pojištěnců jsou osoby bez zdanitelných příjmů (dále „OBZP“). OBZP je dle § 3b ZoPVZP osoba, která nemá po celý kalendářní měsíc příjmy ze zaměstnání, ze samostatné činnosti a není za ní plátcem pojistného stát. Označení OBZP tak není nejpresnější, neboť v kontextu ZDP jsou příjmy z kapitálového majetku nebo nájmu zdanitelným příjmem.

V ZoPVZP není nikde uveden výčet příkladů, které jsou považovány za OBZP. Typickým příkladem takové osoby jsou např. nezaměstnaní, kteří nejsou v evidenci úřadu práce, studenti po dosažení věku 26 let nebo osoby, které žijí z úspor (Červinka, 2018).

Minimálním vyměřovacím základem je minimální mzda. Sazba pojistného činí 13,5%. V roce 2020 je minimální pojistné 1 971 Kč. Rozhodným obdobím je kalendářní měsíc. Pojistné je dle § 10 ZoPVZP splatné od prvního dne kalendářního měsíce do osmého dne následujícího kalendářního měsíce.

Pro pojištěnce, za které je plátcem pojistného stát, je určen § 3c ZoPVZP vyměřovací základ ve výši 7 903 Kč měsíčně.⁸ Toto pojistné odvádí ministerstvo financí na zvláštní účet vedený Všeobecnou zdravotní pojišťovnou a to do 25. dne předcházejícího kalendářního měsíce.

3.3 Sociální zabezpečení

Kromě výše zmíněných ZoDP a ZoNP je významným právním předpisem zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku

⁸V současné době se uvažuje o růstu této částky z důvodu vyšších nároků na zdravotní systém vlivem globální pandemie.

zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále „ZoPSZ“). Tento zákon upravuje následující typy pojistného:

- pojistné na sociální zabezpečení, které je složeno z:
 - pojistného na důchodové pojištění a
 - pojistného na nemocenského pojištění a
- příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

Pro zjednodušení je toto pojistné dále označováno jako pojistné na sociální zabezpečení. Dle § 3 ZoPSZ existují čtyři skupiny poplatníků pojistného. Jsou jimi:

- zaměstnavatelé,
- zaměstnanci,
- OSVČ,
- osoby dobrovolně účastny důchodového pojištění.

Na rozdíl od zdravotního pojištění tak mohou existovat osoby, které toto pojistné neplatí.

Zaměstnavatelé jsou fyzické nebo právnické osoby, kteří zaměstnávají alespoň jednoho zaměstnance. Poplatníkem pojistného jsou tehdy, pokud zaměstnávají alespoň jednoho zaměstnance. Pod pojmem zaměstnanec se rozumí celkem 20 různých typů činnosti, nejen zaměstnanci v pracovním poměru, ale také např. zaměstnanci na základě dohod, státní zaměstnanci, osoby, které jsou voleny nebo jmenovány a další. Zaměstnanci jsou poplatníky tehdy, jsou-li účastny důchodového a nemocenského pojištění.

Specifická je situace OSVČ. Pojem OSVČ je definován ZoDP. Za OSVČ se dle § 9 ZoDP považuje osoba, která dokončila povinnou školní docházku, dosáhla věku 15 let a vykonává samostatnou výdělečnou činnost nebo při výkonu této činnosti spolupracuje.

Výkonem samostatné činnosti se rozumí např. výkon zemědělské činnosti, výkon činnosti na základě živnostenského oprávnění, umělecká nebo jinak tvůrčí činnosti, činnosti vykonávané na základě jiného než živnostenského oprávnění nebo činnost společníka veřejné obchodní společnosti, popř. komplementáře komanditní společnosti.

3.3.1 Sociální zabezpečení zaměstnanců

Zaměstnanci jsou dle § 8 ZoDP účastni důchodové pojištění tehdy, jsou-li účastni nemocenského pojištění. Dle § 6 ZoNP jsou zaměstnanci účastni nemocenského pojištění jestliže vykonávají zaměstnání a dosahují rozhodného příjmu, tj. částky 3 000 Kč. Výjimku z tohoto pravidla mají zaměstnanci, kteří uzavřeli dohodu o provedení práce. V případě těchto zaměstnanců musí být sjednána částka vyšší než 10 000 Kč.

Vyměřovacím základem pro zaměstnance je dle § 5 ZoPSZ úhrn příjmů, které jsou předmětem daně z příjmů a které jsou zúčtovány v souvislosti se zaměstnáním. Do těchto příjmů se nezahrnují stejné typy příjmů jako v případě zdravotního pojistného,

např. náhrady škody nebo odstupné. Na rozdíl od zdravotního pojistného neexistuje pro zaměstnavatele minimální vyměřovací základ.

Sazba pojistného činí u zaměstnance 6,5 % a u zaměstnavatele 24,8 %. Z této částky se odvádí 21,5 % na důchodové pojištění, 2,1 % na nemocenské pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti. Rozhodným obdobím je kalendářní měsíc, pojistné se zaokrouhluje na koruny nahoru.

Specifikem pojistného na sociální zabezpečení je maximální vyměřovací základ. Tento maximální vyměřovací základ je v souladu s § 15a stanoven ve výši čtyřicetiosminásobku průměrné mzdy. Tento maximální vyměřovací základ se vztahuje rovněž na OSVČ.

Zaměstnavatel je povinen odvést obě složky pojistného, tj. pojistné za zaměstnavatele a zaměstnance. Toto pojistné je povinen sám spočítat. Pojistné se dle § 9 ZoPSZ odvádí za kalendářní měsíce a to od prvního do dvacátého dne následujícího kalendářního měsíce.

3.3.2 Sociální zabezpečení OSVČ

Specifikem důchodového pojištění je tzv. vedlejší činnost. OSVČ vykonává vedlejší činnost dle § 8 pokud tato osoba vykonávala zaměstnání, měla nárok na výplatu invalidního důchodu nebo jí byl přiznán starobní důchod, byla nezaopatřeným dítětem, měla nárok na rodičovský příspěvek nebo peněžitou pomoc v mateřství nebo pečovala o osobu s určitým stupněm závislosti.

Dle § 10 ZoDP je OSVČ účastna pojištění po dobu, kdy vykonávala hlavní činnost. V případě, že OSVČ vykonává vedlejší činnost je účastna pojištění pouze tehdy, přesáhne-li její příjem 2,4násobku průměrné mzdy určující minimální vyměřovací základy. Za příjem se považuje daňový základ ze samostatné činnosti dle ZDP. Pro rok 2020 je tento limit stanoven ve výši 83 30 Kč.

Vyměřovacím základem OSVČ je dle § 5b ZoPSZ částka, kterou si sama určí, nejméně však 50 % daňového základu dle § 7 ZDP po úpravě dle § 5 a § 23 ZDP. Tato konstrukce je odlišná od vyměřovacího základu zdravotního pojistného. Do vyměřovacího základu pro sociální zabezpečení jsou tak zahrnuty např. nesplacené dluhy do 30 měsíců od splatnosti nebo úpravy prováděné při ukončení činnosti.

Dle § 14 ZoPSZ je stanoven minimální měsíční vyměřovací základ. Tento základ je odlišný dle typu vykonávané činnosti. Pro OSVČ, kteří vykonávají hlavní činnost, je stanoven ve výši 25 % z průměrné mzdy. Pro vedlejší činnost je stanoven ve výši 10 % z průměrné mzdy. Minimální vyměřovací základ se pak určí jako součin počtů měsíců, kdy byla vykonávaná výdělečná činnost a minimálního vyměřovacího základu. Minimální měsíční vyměřovací základ pro rok 2020 je 8 709 Kč pro hlavní činnost a 3 484 Kč pro činnost vedlejší.

Sazby pojistného se odvíjí od skutečnosti, zda je OSVČ nemocensky pojištěna. Základní sazba činí 29,2 %, z toho 28 % je určeno na důchodové pojištění a 1,2 % na státní politiku zaměstnanosti. Pokud je OSVČ účastna nemocenského pojištění, pak odvádí další 2,1 % z vyměřovacího základu. V souladu s § 5b ZoPSZ je minimálním vyměřovacím základem

v tomto případě dvojnásobek rozhodného příjmu pro účast na nemocenském pojištění, tj. 6 000 Kč.

Z minimálních vyměřovacích základů lze určit minimální měsíční zálohy. Pro hlavní činnost je minimální záloha stanovena ve výši 2 544 Kč. Za rok OSVČ odvede 30 528 Kč. U vedlejší činnosti je minimální záloha ve výši 1 018 Kč.

Zálohy na pojistné se platí za každý kalendářní měsíc. Zálohy jsou dle § 14 ZoPSZ splatné od prvního do posledního dne kalendářního měsíce, za který se pojistné platí. OSVČ je povinna ve lhůtě jednoho měsíce od data, kdy mělo být podáno daňové přiznání, podat správě sociálního zabezpečení přehled o příjmech a výdajích.

3.4 Dílčí shrnutí

V této kapitole bylo charakterizováno veřejné zdravotní pojištění a sociální zabezpečení. Zejména byly popsány pravidla pro výpočet pojistného pro zaměstnance a OSVČ s důrazem na specifika obou skupin. Tyto informace jsou dále použity ve čtvrté kapitole této práce.

Kapitola 4

Analýza daně z příjmů fyzických osob a sociálního pojištění

Cílem této kapitoly je provést komplexní analýzu vztahu mezi daní z příjmů a sociálním pojištěním. Kapitola je rozdělena do dvou větších částí. První část je zaměřena na analýzu současného stavu včetně rozboru některých problémů, které jsou s tímto stavem spojené. Na zjištěné poznatky je navázáno v druhé části, která představuje opatření, které by mohly eliminovat některé důsledky současné úpravy daně z příjmů a sociálního pojištění.

4.1 Současný stav daně z příjmů a sociálního pojištění

Následující subkapitola je rozdělena do tří částí. První část je zaměřena na problematiku sazby daně. V dalších částech práce je analyzována problematika souvislostí daní a sociálního pojištění. Jsou zdůrazněny specifika příjmů ze závislé činnosti a příjmů ze samostatné činnosti.

4.1.1 Vliv sazby daně na progresivitu zdanění

Dle § 16 ZDP je sazba daně ve výši 15 %. Rovná sazba daně by mohla implikovat proporcionální zdanění. Příjetí takového tvrzení by však bylo chybou.

Předtím, než bude analyzován typ zdanění je třeba vymezit reálnou sazbu daně. Díky konstrukci základu daně ze závislé činnosti reálná sazba daně není 15 %. Reálnou sazbu daně lze vypočítat jako součin sazby daně a výše koeficientu, kterým se zvyšuje hrubá mzda pro zjištění základu daně (superhrubé mzdy). Koeficient je od 1. července 2019 1,338⁹. Reálná sazba pro příjmy ze závislé činnosti je tedy **20,07 %**. Jinými slovy, pokud by nebyla zavedena superhrubá mzda a základem daně by byla hrubá mzda, pak by byl při zavedení sazby 20,07 % dosaženo stejné daně jako při současné sazbě daně a zvýšení základu daně o povinné pojistné.

⁹Do 1. července 2019 1,34.

Tento výpočet lze dále rozšířit. Možným přístupem ke stanovení základu daně je odečtení placeného pojistného od základu daně. V takovém případě by sazba daně byla vyšší než 20,07 %.

Hypotetickou sazbu daně, která by byla ekvivalentem současné úpravy, lze zjistit následující lineární rovnicí (4.1)

$$0,207 \cdot HM - 2070 = 0,89 \cdot x \cdot HM - 2070, \quad (4.1)$$

kde x je hypotetická sazba daně, koeficient 0,89 vyjadřuje snížení hrubé mzdy o pojistné ve výši 11 %. Přičtením slevy na dani a vydělením hrubou mzdou získá rovnice následující podobu

$$x = \frac{0,207}{0,89} = 0,23258427, \quad (4.2)$$

po zaokrouhlení **23,26 %**. Celkem tak lze hovořit o třech daňových sazbách. O nominální sazbě 15 %, která je důležitá pro poplatníky s jinými příjmy než ze závislé činnosti, o sazbě ve výši 20,07 %, která se vztahuje na zaměstnance a která očišťuje způsob výpočtu daně o superhrubou mzdu a o hypotetické sazbě cca 23,26 %, kterou lze použít pro srovnání zdanění pracovních příjmů se zeměmi, ve kterých se základ daně snižuje o povinné pojistné. Příkladem takové země je např. Slovensko.

Správnost výše uvedených sazeb lze ověřit výpočtem daně pro všechny tři varianty. Výpočet pro poplatníka, který měl v roce 2019 průměrnou mzdu pro třetí čtvrtletí, je proveden v Tab. 4.1. Ve výpočtu nejsou zohledněny slevy na dani.

Tabulka 4.1 Výše daně při jednotlivých sazbách daně

Sazba daně (%)	HM (Kč)	SZP zaměstnavatel (Kč)	SZP zaměstnanec (Kč)	ZD (Kč)	Daň (Kč)
15	33 697	11 390	3 708	45 087	6 765
20,07	33 697	11 390	3 708	33 697	6 763
23,26	33 697	11 390	3 708	29 989	6 975

Zdroj: vlastní zpracování

Jak je vidět, výsledky jednotlivých variant jsou podobné. Drobné rozdíly jsou způsobeny zaokrouhlením základu daně.

Ani takto upravené sazby nejsou důvodem pro tvrzení, že zdanění je proporcionální. Existují způsoby, jakými lze spočítat progresivitu daně.¹⁰ Pro dokázání progresivity lze použít i alternativní způsob. Východiskem pro tuto alternativu je tvrzení, že progresivní zdanění je spojeno s progresivní sazbou daně. Existuje-li progresivní sazba daně, která je ekvivalentní se současnou úpravou daně z příjmů, pak musí být i přes rovnou sazbu daně tato daň progresivní.

Základem výpočtu je vytvoření progresivní sazby daně bez existence základní slevy na poplatníka. Přepočít lze provést rovněž na roční bázi. Vlivem odlišných upravených

¹⁰Např. ukazatele globální, intervalové nebo lokální progresivity daní.

sazeb jsou výsledné hodnoty odlišné pro obě skupiny. Výpočet se provede prostřednictvím vztahu (4.3).

$$\text{hrubá mzda nebo příjmy} - \text{výdaje} = \frac{\text{slevy na dani}}{\text{upravená sazba}}. \quad (4.3)$$

Roční hrubá mzda, při které je daň nulová při uplatnění základní slevy na poplatníka, je 123 767 Kč. Pro ostatní typy příjmů je daň stále nulová při daňovém základu 165 600 Kč. Správnost výsledku lze ověřit součinem hraniční hrubé mzdy a koeficientu 1,338. Výsledek tohoto součinu je roven částce 165 600 Kč.

Tyto výsledky lze převést na zjednodušený systém s progresivní sazbou daně a bez existence základní slevy. Tento přepočtení je uveden v Tab. 4.2.

Tabulka 4.2 Přepočtení lineární sazby na progresivní

Závislá činnost		Samostatná činnost	
Hranice	Sazba daně	Hranice	Sazba daně
0 až 123 767 Kč	0 %	0 až 165 600 Kč	0 %
123 768 Kč a více	20,07 % z částky přesahující hranici	165 601 Kč	15 % z částky přesahující hranici

Zdroj: vlastní zpracování

Systém, kdy je zavedena progresivní sazba daně a zároveň je první pásmo zdaněno sazbou 0 % není v Evropě neznámý. V rámci Evropy je využit např. v Albánii, v Rakousku, na Kypru, ve Francii, v Německu, v Řecku, v Lucembursku, na Maltě, ve Švédsku nebo ve Švýcarsku (Alvarado, 2019).

Jak vyplývá z Tab. 4.2, zdanění příjmů ze závislé činnosti je skutečně vyšší než zdanění samostatné činnosti. Z takto upravených dat lze rovněž kvantifikovat částka, o kterou je zdanění zaměstnání vyšší než podnikání. Tato hodnota se určí pomocí funkce (4.4).

$$\begin{aligned} \text{vyšší daň} &= 0,2007 \cdot (165\,600 - 123\,767) + (0,2007 - 0,15) \cdot (\text{roční mzda} - 165\,600) \\ \text{vyšší daň} &= 0,0507 \cdot \text{roční mzda} \end{aligned} \quad (4.4)$$

Výsledný vzorec se značně zjednodušil. Tento postup lze použít pouze pro hodnoty roční mzdy nad 165 600 Kč. Zároveň není zohledněno solidární zvýšení daně. Pro lepší interpretaci lze převést funkci na tisíce Kč. Po této úpravě má funkce podobu

$$\text{vyšší daň} = 50,7 \cdot \text{roční mzda (tís. Kč)} \quad (4.5)$$

Hodnota 50,7 (první derivace funkce) znamená, že s každou další tisícikorunou roční hrubé mzdy roste rozdíl mezi zdaněním závislé činnosti a samostatné činnosti o 50,7 Kč v neprospěch zdanění dle § 6 ZDP.

Kromě výše zmíněných omezení je třeba podotknout, že tento přístup zohledňuje pouze daň, nikoliv pojistné na sociální pojištění. Na tuto problematiku jsou zaměřeny další části práce.

4.1.2 Specifika příjmů ze závislé činnosti

Před podrobnější analýzou zdanění příjmů ze závislé činnosti je třeba popsat současný stav pro různé úrovně mzdy. Východiskem pro tuto část je průměrná mzda za třetí čtvrtletí dle Českého statistického úřadu (dále „ČSÚ“), násobku těchto mezd a mediánu za stejné období. Průměrná mzda byla ve výši 33 697 Kč a medián byl ve výši 29 549 Kč (ČSÚ, 2020).

V Tab. 4.3 jsou obsaženy údaje o pojistném placeném zaměstnavatelem, zaplacené dani a pojistném, které je strženo zaměstnanci včetně efektivní daňové sazby bez vlivu i s vlivem pojistného. Poslední řádek tabulky představuje podíl pojistného na celkové průměrné sazbě.

Tabulka 4.3 Výše efektivní sazby daně pro různé úrovně mzdy

Násobek	0,5	0,75	medián	1	1,25	1,5	1,75
Hrubá mzda	16 849	25 253	29 549	33 697	42 121	50 555	58 970
Pojistné zaměstnavatele	5 696	8 543	9 989	11 390	14 238	17 088	19 933
Superhrubá mzda	22 545	33 816	39 538	45 087	56 359	67 643	78 903
Základ daně	22 600	33 900	39 600	45 100	56 400	67 700	79 000
Daň po slevě	72	1 320	3 015	3 870	4 695	6 390	8 085
Sociální pojistné	1 096	1 643	1 921	2 191	2 738	3 287	3 834
Zdravotní pojistné	759	1 138	1 330	1 517	1 896	2 275	2 654
Čistá mzda	13 674	19 477	22 428	25 294	31 097	36 908	42 702
ETR (daň)	0,0783	0,1193	0,1310	0,1393	0,1517	0,1600	0,1658
ETR (pojistné)	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11
ETR (daň + pojistné)	0,1883	0,2293	0,2410	0,2493	0,2617	0,2700	0,2758
ETR pojistné/ETR celkem	0,5843	0,4798	0,4565	0,4413	0,4203	0,4076	0,3989

Zdroj: vlastní zpracování

Z výsledků lze vyčíst několik charakteristických znaků. Efektivní daňová sazba bez vlivu pojistného s rostoucí mzdou roste. Tento růst je způsoben absolutními částkami odpočitatelných položek, tj. nezdanitelnými částmi základu daně a slevami na dani. Efektivní sazba pojistného je na úrovni 11 %, což je součet sazeb pojistného placeného zaměstnancem. Tato sazba však není konstantní, po dosažení maximálního vyměřovacího základu pro sociální zabezpečení začne klesat. Kombinace konstantní efektivní sazby pojistného a rostoucí efektivní daňové sazby způsobuje pokles podílu pojistného na celkových odvodech.

Z Tab. 4.3 vyplývá, že hrubá mzda bezdětného zaměstnance, při které je podíl daně a pojistného stejný, je v rozmezí poloviny až tři čtvrtin průměrné mzdy. Pomocí vzorce (4.6) lze vyčíslit, jaká hrubá mzda odpovídá situaci, kdy je podíl daně a pojistného 50 %.

$$0,2007 \cdot \text{hrubá mzda} - \text{slevy na dani} = 0,11 \cdot \text{hrubá mzda} \quad (4.6)$$

$$\text{hrubá mzda} = \frac{\text{slevy na dani}}{0,0907}$$

Dosažením některých kombinací slev lze zjistit výši mzdy. Výsledky tohoto dosazení jsou shrnuty v Tab. 4.4 Výsledné hodnoty nejsou úplně přesné vlivem zaokrouhlení základu daně. Částka 22 822 Kč skutečně leží mezi polovinou a třemi čtvrtinami průměrné mzdy.

Tabulka 4.4 Výše mezd s podílem 50 % pojistného na ETR

Uplatněné slevy	Hrubá mzda (Kč)
sleva na poplatníka	22 822
sleva na studenta	26 516
daňové zvýhodnění na jedno dítě	36 791
daňové zvýhodnění na dvě děti	54 620

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud poplatník uplatňuje daňové zvýhodnění na dítě (děti), pak odvede na dani z příjmů více až s vyšší než průměrnou mzdou. Tyto vztahy nejsou v čase neměnné. Vzhledem k rostoucí průměrné mzdě a stabilní slevě na poplatníka lze v budoucnu očekávat, že mzda při které je výše daně a pojistného stejná bude hluboko pod úrovní 50 % průměrné mzdy. Pro většinu zaměstnanců tak bude nejvýznamnějším odvodem daň.

Ze získaných hodnot podílu pojistného na průměrné sazbě lze odvodit lineární funkci, která bude aproximovat podíl pojistného na této sazbě v závislosti na výši hrubé mzdy. Pro toto vyjádření lze využít lineární regresi, která je obsahem Přílohy 3. Pro srozumitelnější zápis je třeba výslednou funkci převést na tisíce. Po převedení má funkce (4.7) tvar

$$\text{podíl pojistného na ETR} = 0,5908 - 0,0037 \cdot \text{hrubá mzda}. \quad (4.7)$$

Hodnota 0,0037 lze interpretovat následujícím způsobem. S růstem hrubé mzdy o 1 000 Kč dojde k poklesu podílu pojistného na celkových odvodech o 0,37 %.

a) Vzájemné vztahy mezi sazbami

Systém zdanění práce a jeho nastavení je důležitý pro tři typy subjektů. Těmito subjekty jsou zaměstnanci, zaměstnavatelé a stát. Pro zaměstnance je klíčová výše mzdy, kterou dostanou na účet, pro zaměstnavatele výše mzdových nákladů a pro stát výše daňových příjmů včetně pojistného.

Naneštěstí, tyto cíle nejsou v souladu a nemůže být dosaženo spokojenosti všech tří stran. Při nízkém zdanění práce by mohli mít zaměstnanci větší čistou mzdu a zaměstnavatelé nižší mzdové náklady, nicméně stát by měl nižší daňové příjmy. Při vyšším zdanění práce by byla situace opačná.

Z tohoto důvodu není důležité jenom to, jestli se zdanění příjmů ze závislé činnosti zvyšuje nebo snižuje, ale také to, který konstrukční prvek daně se mění. Snižování sazby daně může mít jiný dopad než snížení sazby pojistného nebo zvýšení odpočitatelné položky. Mezi základní vztahy, které je třeba analyzovat patří:

- jak vzájemně působí sazba daně a odpočitatelné položky,
- jak vzájemně působí sazby pojistného za zaměstnance a zaměstnavatele,
- jak vzájemně působí sazba daně a sazba pojistného za zaměstnavatele.

Všechny přepočty jsou založeny na měsíčních údajích. Interpretace těchto vztahů jsou uvedeny pro každou ze zmíněných variant.

Nejjednodušší je nalezení ekvivalentního **vztahu mezi změnou sazby pojistného za zaměstnance a za zaměstnavatele**. Výpočet se provede úpravou vztahu (4.8)

$$0,11 \cdot HM + 0,2007 \cdot HM - 2070 = (0,11 + x) \cdot HM + 0,15 \cdot (1,338 + y) \cdot HM - 2070, \quad (4.8)$$

kde HM je hrubá mzda, x je změna sazby pojistného na straně zaměstnance a y je změna sazby pojistného na straně zaměstnavatele. Změnu sazby je třeba uvést v desetinném čísle.

Vztah (4.8) lze upravit dvěma způsoby. Typ úpravy závisí na tom, zda je vstupním údajem změna sazby pojistného u zaměstnance nebo zaměstnavatele. Obě úpravy jsou uvedeny jako vzorec (4.9)

$$x = -0,15 \cdot y \quad y = \frac{-x}{0,15}. \quad (4.9)$$

U obou vztahů je záporné znaménko, které indikuje inverzní vztah. S růstem jedné sazby musí dojít k poklesu druhé sazby, aby došlo k zachování absolutní částky odvodů. Vstupem pro vztah nalevo je změna sazby pojistného, které platí zaměstnavatel. V případě poklesu pojistného placeného zaměstnavatelem o jeden procentní bod (tj. snížení na 32,8 %) by muselo dojít k růstu sazby pojistného u zaměstnance o 0,15 procentních bodů (tj. zvýšení na 15,15 %). Opačný pohled na tuto problematiku lze získat prostřednictvím pravého vzorce. Při růstu pojistného placeného zaměstnancem o jeden procentní bod (tj. 12 %) je ekvivalentní úpravou pokles pojistného na straně zaměstnavatele o 6,66 procentních bodů. Takový růst by byl negativní pro zaměstnavatele, protože by byl spojen s významným růstem mzdových nákladů.

Výsledné hodnoty lze interpretovat dalším způsobem bez záporného znaménka. V takovém případě lze zjistit, jakým způsobem může dojít ke stejnému poklesu daně a pojistného na straně zaměstnance. Výše uvedené výsledky lze interpretovat následujícím způsobem:

- ke stejnému poklesu odvodů zaměstnance dojde snížením sazby pojistného za zaměstnavatele o jeden procentní bod nebo snížením pojistného zaměstnance o 0,15 procentních bodů,
- ke stejnému růstu odvodů zaměstnance dojde zvýšením sazby pojistného za zaměstnance o jeden procentní bod nebo zvýšením sazby pojistného za zaměstnavatele o 6,66 procentních bodů.

Stejné hodnoty platí pro opačný proces. Lze samozřejmě vytvářet i další kombinace s jinými vstupními daty než je jeden procentní bod.

Zajímavější je vzájemný **vztah mezi sazbou pojistného na straně zaměstnavatelé a sazbou daně z příjmů**. Tento problém lze analyzovat ve dvou rovinách:

- se změnou celkové částky, která je odvedena za zaměstnance i zaměstnavatele,
- beze změny celkové částky, pouze se změnou struktury jednotlivých odvodů.

Pozornost bude nejprve zaměřena na první případ, tj. situaci, kdy dojde k změně částky, která je odvedena zaměstnavatelem i zaměstnancem.

V případě změny celkové částky, která se vztahuje k jednomu zaměstnanci se postupuje podle následující rovnice.

$$0,2007 \cdot HM - 2\,070 = (0,15 + x) \cdot (1,338 + y) \cdot HM - 2\,070, \quad (4.10)$$

kde HM je hrubá mzda, x je změna nominální daňové sazby a y je změna sazby pojistného za zaměstnavatele.

Stejně jako v předchozím případě lze vztah (4.10) upravit podle typu vstupních dat. V případě levého vzorce je vstupním údajem změna sazby pojistného. Ve variantě napravo je vstupním údajem změna daňové sazby.

$$x = \frac{-0,15 \cdot y}{1,338 + y} \quad y = \frac{-1,338 \cdot x}{0,15 + x}. \quad (4.11)$$

Dosažením do vztahu (4.11) lze zjistit ekvivalentní úpravy. Pokles sazby pojistného o jeden procentní bod se dá interpretovat následujícím způsobem:

- ke snížení daně nedojde tehdy, je-li snížení pojistného o jeden procentní bod kompenzováno zvýšením sazby daně o 0,11 procentního bodu a
- stejného snížení daně je dosaženo buď poklesem sazby pojistného o jeden procentní bod nebo snížením daňové sazby o 0,11 procentních bodů.

Zvýšení sazby daně lze interpretovat tímto způsobem:

- ke zvýšení daně nedojde tehdy, je-li zvýšení daňové sazby kompenzováno snížením pojistného o 8,36 procentního bodu a
- stejného zvýšení daně je dosaženo buď růstem sazby o jeden procentní bod nebo zvýšením sazby pojistného o 8,36 procentního bodu.

Tyto přepočty je opět provést i pro jiné změny než je jeden procentní bod.

Stejně jako v případě změn v poměru sazeb zaměstnavatele a zaměstnance i zde vzniká problém se změnou celkové částky, které je odvedena. V tomto případě lze tento jev eliminovat a získat přesnější výsledky. Vzorec (4.10) lze upravit na vzorec (4.12).

$$0,2007 \cdot HM - 2\,070 + 0,338 \cdot HM = (0,15 + x) \cdot (1,338 + y) \cdot HM - 2\,070, \quad (4.12)$$

kde HM je hrubá mzda, x je změna nominální daňové sazby a y je změna sazby pojistného za zaměstnavatele. Po úpravě je dosaženo vzorce (4.13).

$$x = \frac{-1,15 \cdot y}{1,338 + y} \quad y = \frac{-1,338 \cdot x}{1,15 + x}. \quad (4.13)$$

Při snížení sazby pojistného o jeden procentní bod nedojde ke změně celkové odvedené částky tehdy, je-li sazba daně zvýšena o 0,87 procentních bodů. Dojde-li ke zvýšení nad

tento limit, dojde zároveň ke zvýšení celkově odvedené částky. Při zvýšení sazby daně o jeden procentní bod nedojde ke změně celkově odvedené částky tehdy, dojde-li ke snížení sazby pojistného o 1,15 procentního bodu.

Praktická aplikace předchozích vzorců je naznačena následujícím hypotetickým příkladem.

Příklad 4.1. Poplatník s příjmy ze závislé činnosti dosahuje měsíčního příjmu na úrovni průměrné mzdy, tj. částky 33 697 Kč. Poplatník žije v zemi nestabilních daňových zákonů a jeho příjmy jsou zdaněny následujícím způsobem:

- v prvním měsíci je sazba daně 15 %, pojistné zaměstnavatele 33,8 %,
- v druhém měsíci je sazba daně 15 %, pojistné zaměstnavatele 31,8 %,
- v třetím měsíci je sazba daně 15,1 %, pojistné zaměstnavatele 31,8 %,
- v čtvrtém měsíci je sazba daně 15,5 %, pojistné zaměstnavatele 31,8 %,
- v pátém měsíci je sazba daně 16,8 %, pojistné zaměstnavatele 31,8 %.

Cílem příkladu je naznačit výši odvedené daně a celkové částky zaměstnavatelem i zaměstnancem.

Řešení. Dosazením do vztahu (4.11) a (4.13) lze zjistit hodnoty, které odpovídají poklesu sazby pojistného o dva procentní body. Při současném zvýšení sazby daně o 0,22 procentních bodů nedojde ke změně odvedené daně. Při zvýšení sazby daně o 1,7 procentního bodu nedojde ke změně celkově odvedené částky.

Tabulka 4.5 Průměrná mzda pro různé nastavení sazeb

Měsíc	první	druhý	třetí	čtvrtý	pátý
Hrubá mzda	33 697	33 697	33 697	33 697	33 697
Sazba pojistného	33,8 %	31,8 %	31,8 %	31,8 %	31,8 %
Pojistné – zaměstnavatel	11 390	10 716	10 716	10 716	10 716
Superhrubá mzda	45 087	44 413	44 413	44 413	44 413
Sazba daně	15 %	15 %	15,1 %	15,5 %	16,8 %
Daň po slevě	4 730	4 630	4 730	4 830	5 430
Sazba pojistného – zaměstnanec	11 %	11 %	11 %	11 %	11 %
Pojistné zaměstnanec	3 708	3 708	3 708	3 708	3 708
Čistá mzda	25 259	25 359	25 259	25 159	24 559
Celkové odvody	16 120	15 346	15 446	15 549	16 149

Zdroj: vlastní zpracování

Výsledné hodnoty odpovídají výše zjištěným vzájemným vztahům. První měsíc odpovídá současné úpravě, druhý měsíc znázorňuje situaci, kdy dojde pouze k poklesu sazby pojistného bez úprav v oblasti daně z příjmů. V této situaci dochází k poklesu nákladů zaměstnavatele, růstu čisté mzdy a poklesu celkových odvodů. Třetí měsíc je spojen se stejnou daňovou povinností jako při současné úpravě. Oproti výchozímu stavu jsou však

nižší náklady zaměstnavatele. Nižší náklady zaměstnavatele jsou spojeny s nižší částkou odvedenou státu. V dalších měsících dochází k růstu daňové povinnosti a tedy k vyšším příjmům státu.

Výhodou změny sazby daně z příjmů a sazby pojistného je skutečnost, že dopad je stejný pro všechny poplatníky, kteří mají dostatečně velký příjem a zároveň nepodléhají solidárnímu zvýšení daně. Dostatečně velkým příjmem se rozumí příjem, ze kterého je odvedena daň po uplatnění slev, tj. min. 123 767 Kč v základní variantě.

Celkově lze shrnout vliv snížení sazby pojistného následujícím způsobem:

- pokud nedojde k úpravě sazby daně z příjmů, pak dojde ke zvýšení čisté mzdy i k poklesu mzdových nákladů (druhý měsíc); z této úpravy má prospěch zaměstnanec i zaměstnavatel,
- pokud dojde k úpravě sazby daně, které nepřekročí limit stanovený (4.11), pak výsledná daň bude nižší než při současné úpravě; lze rovněž říct, že vliv snížení sazby pojistného má na daň vyšší dopad než zvýšení sazby daně; z této úpravy má prospěch zaměstnanec i zaměstnavatel,
- pokud dojde k úpravě sazby daně ve výši stanovené (4.11), pak výsledná daň bude stejná jako ve výchozím stavu; jediným důsledkem úpravy budou nižší náklady zaměstnavatele (třetí měsíc),
- pokud při zvýšení sazby daně dojde k překročení limitu stanoveného pomocí (4.11), pak dojde k růstu daňové povinnosti, nicméně celkově odvedená částka bude nižší; z této úpravy by měl prospěch pouze zaměstnavatel (čtvrtý měsíc),
- při zvýšení sazby daně o vyšší hodnotu než je hodnota zjištěná prostřednictvím (4.13), pak dojde nejen ke zvýšení odvedené daně, ale také k růstu celkem odvedené částky; z této úpravy by měl prospěch zaměstnavatel i stát na úkor zaměstnance (pátý měsíc).

Jak vyplývá z Příkladu 4.1, absolutní pokles sazby pojistného může být nižší než růst daňové sazby a přesto dojde k růstu částky, která je odvedena státu vlivem vyšší daně. Případné změny typu snížení sazby pojistného o jeden procentní bod a zároveň zvýšení sazby o stejný počet procentních bodů (např. zvýšení sazby daně o jeden procentní a snížení sazby pojistného o jeden procentní bod) by byly výhodné pro zaměstnavatele díky nižším nákladům a zároveň pro stát vlivem vyšších daňových příjmů.

Obdobně by šlo postupovat při zvýšení sazeb pojistného. Zvýšení těchto sazeb by vedlo ke zvýšení mzdových nákladů. Využitím (4.11) lze zjistit výši změny sazby daně z příjmů, při kterém nedojde ke změně daňové povinnosti. Výsledkem (4.13) je snížení sazby daně, při kterém nedojde ke změně celkově odvedené částky.

Posledním vztahem je **vztah mezi slevou na dani a sazbou daně**. Tento vztah je vztah čistě daňový, tzn. není třeba zohlednit pojistné. Problematickým aspektem je kombinace

slevy na dani v korunách a zároveň sazby daně v procentech. Vztah, ze kterého lze vyjádřit úpravu sazby daně v závislosti na výši slevy a hrubé mzdě má podobu

$$0,2007 \cdot HM - 2\,070 = 1,338 \cdot (0,15 + x) \cdot HM - (2\,070 + y), \quad (4.14)$$

kde HM je hrubá mzda, x je změna nominální daňové sazby a y je změna slevy na dani.

Z (4.14) lze upravit dvěma způsoby. V první variantě je vstupem hrubá mzda a změna daňové slevy, v druhé variantě je vstupem hrubá mzda a změna daňové sazby. Úpravy jsou uvedeny v (4.15)

$$x = \frac{y}{1,338 \cdot HM} \quad y = -1,338 \cdot HM \cdot x. \quad (4.15)$$

V případě změn daňových slev a daňové sazby je dosaženo odlišných výsledků pro různé úrovně mezd. Změny daňových slev tak dopadnou na poplatníky různě. Přehled vybraných kombinací a mezd je uveden v Tab. 4.6. Jako mzdy jsou zvoleny násobky průměrné mzdy a medián.

Tabulka 4.6 Kombinace změn slevy na poplatníka a sazby daně

Hrubá mzda (Kč)	Zvýšení měsíční slevy (Kč)				
	100	200	300	400	500
16 849	0,44 %	0,89 %	1,33 %	1,77 %	2,22 %
25 273	0,30 %	0,59 %	0,89 %	1,18 %	1,48 %
29 549	0,25 %	0,51 %	0,76 %	1,01 %	1,26 %
33 697	0,22 %	0,44 %	0,67 %	0,89 %	1,11 %
42 121	0,18 %	0,35 %	0,53 %	0,71 %	0,89 %
50 546	0,15 %	0,30 %	0,44 %	0,59 %	0,73 %
58 969	0,13 %	0,25 %	0,38 %	0,51 %	0,63 %

Zdroj: vlastní zpracování

Interpretace hodnot jsou podobné jako v předchozích variantách. Lze říct, že při změně (snížení nebo zvýšení) slevy na poplatníka nedojde ke změně odvedené daně tehdy, dojde-li k opačné změně sazby daně. Např. za předpokladu poplatníka s příjmem na úrovni mediánu by zvýšení slevy o 400 Kč měsíčně (4 800 Kč) nezpůsobilo změnu daně tehdy, došlo by k růstu sazby daně přibližně o jeden procentní bod. Při vyšším zvýšení sazby by došlo k růstu daně. Při nižším růstu by došlo k poklesu daně.

Rovněž lze tvrdit, že stejného zvýšení nebo snížení daně bude dosaženo buď změnou slevy na dani nebo změnou daňové sazby. Jako příklad lze uvést poplatníka s průměrnou mzdou. Stejného poklesu daně lze dosáhnout zvýšením slevy na dani o 400 Kč měsíčně nebo poklesem daňové sazby o 0,9 procentního bodu.

Díky hodnotám, které jsou uvedeny v Tab. 4.6, lze tvrdit, že zvýšení slev by bylo výhodnější zejména pro poplatníky s nižšími mzdami. U zaměstnanců s vyššími mzdami toto tvrzení není tak jednoznačné. U těchto poplatníků může nastat situace, kdy by mohli upřednostnit snížení pojistného placeného zaměstnavatelem před zvýšením slevy na poplatníka. Jako příklad lze uvést poplatníka s 1,75násobkem průměrné mzdy. Pokud by měl tento poplatník na výběr mezi zvýšením slev o 100 Kč měsíčně (tj. 1 200 Kč ročně)

a poklesem pojistného zaměstnavatele o 1,5 procentního bodu, pak by měl zvolit snížení pojistného, protože podle (4.11) je toto snížení ekvivalentní snížení sazby daně o 0,17 procentního bodu, což je více, než údaj z Tab. 4.6 (0,15%). Zaměstnanci s vyššími příjmy by tak mohli mít vyšší zájem na snižování sazeb pojistného za zaměstnavatele než na zvyšování daňových slev. Tento jev je důsledkem použití superhrubé mzdy jako základu daně ze závislé činnosti.

b) Dopad snížení pojistného na daňovou povinnost

Obdobné vztahy lze použít pro analýzu daňového dopadu snížení pojistného na nemocenské pojištění o 0,2 procentního bodu k 1. červenci 2019. Postup pro vytvoření nástroje pro analýzu tohoto dopadu má dva kroky:

1. vyčíslení snížení daně vlivem snížení pojistného a
2. převedení tohoto rozdílu na vyšší slevu na dani.

Tento postup by šel aplikovat i na sazbu daně¹¹, nicméně vliv slevy na dani je srozumitelnější pro zhodnocení. Přepočtení je provedeno na základě měsíční mzdy. Částka, o kterou je daň nižší se dá určit jako

$$\begin{aligned} \text{rozdl v daňové povinnosti} &= 0,201 \cdot \text{hrubá mzda} - 2070 - (0,2007 \cdot \text{hrubá mzda} - 2070) \\ \text{rozdl v daňové povinnosti} &= 0,0003 \cdot \text{hrubá mzda} \end{aligned} \quad (4.16)$$

Jak lze vidět na vztahu (4.16), výše rozdílu v daňové povinnosti před a po snížení pojistného je závislá na výši hrubé mzdy. S růstem hrubé mzdy je snížení daně významnější.

Převedení na vyšší slevu lze provést také matematicky, nicméně postačí k tomu prostá úvaha. Zvýšení slevy na poplatníky má za následek pokles daňové povinnosti právě o již uvedený rozdíl. Zvýšení slevy na poplatníka tak lze vyčíslit prostřednictvím (4.16).

V Tab. 4.7 jsou uvedeny částky zvýšení slevy na dani, které jsou ekvivalentní snížení pojistného o 0,2 procentních bodů. Hypotetické mzdy jsou voleny tak, aby nedošlo k problémům se zaokrouhlením.

Tabulka 4.7 Převedení snížení pojistného na slevu na dani (v Kč)

Hrubá mzda	20 000	25 000	30 000	35 000	40 000	50 000	60 000
Zvýšení slevy (měsíc)	6	7,50	9	10,50	12	15	18
Zvýšení slevy (rok)	72	90	108	126	144	180	216

Zdroj: vlastní zpracování

Interpretace výsledků je poměrně jednoduchá. Výsledky jsou ekvivalentem současné úpravy daně z příjmů za předpokladu, že by nedošlo ke snížení sazby pojistného, nýbrž zvýšení slevy na dani. Dle výsledných hodnot z Tab. 4.7 byl vliv snížení pojistného na daň pouze symbolický. Na druhou stranu, snížení pojistného nebylo prezentováno jako

¹¹Jak již bylo uvedeno v předchozí části práce.

nástroj snížení daně z příjmů, nýbrž jako kompenzace zaměstnavatelům za znovuzavedení povinnosti hradit zaměstnancům náhradu mzdy za nemoc i za první tři dny této nemoci. Případný argument o snížení daňové zátěže zaměstnanců by nemohl obstát ve srovnání s realitou.

c) Hypotetické sjednocení sazeb

Pro země, ve kterých je zaveden povinný systém sociálního pojištění, je typické rozdělení plateb pojistného mezi zaměstnance a zaměstnavatele. V ČR je tento systém zkomplikován superhrubou mzdou. Přesto je možné řešit otázku změn parametrů daně z příjmů a pojistného za předpokladu, že by došlo ke spojení plateb za zaměstnance a zaměstnavatele do jedné a současně by zaměstnanci měli hrubou mzdu na úrovni současných osobních nákladů pro zaměstnavatele. Taková situace by znamenala plošné zvýšení mezd na úroveň superhrubé mzdy.

Zatímco sazba daně by zůstala na úrovni 15 %, sazby pojistného by se musely zvýšit. Obecný postup, jak stanovit vyšší sazbu pojistného je uveden jako (4.17)

$$\text{nová sazba pojistného} = \frac{\text{sazby pojistného za zaměstnance i zaměstnavatele}}{\text{koeficient superhrubé mzdy}}. \quad (4.17)$$

Koeficient superhrubé mzdy je 1,338. Výpočet je třeba provést pro oba typy pojistného. V případě pojistného na zdravotní pojištění je upravená sazba 10,1 %. Pro pojistné na sociální zabezpečení je sazba stanovena ve výši 23,4 %. Procenta jsou zaokrouhlena na jedno desetinné místo.

Součet sjednocených sazeb včetně sazby daně činí 48,5 %. V tomto výpočtu však nejsou zahrnuty odpočitatelné položky ani maximální vyměřovací základ pro pojistné na sociální zabezpečení. Sjednocení sazeb je spíše teoretickým konstruktem, který by v praxi nenašel moc uplatnění. Překážkou je zejména skutečnost, že neexistuje mechanismus, který by donutil všechny zaměstnavatele zvýšit mzdy zaměstnanců na úroveň superhrubé mzdy. Takový koncept by byl navíc výjimečný v rámci EU. Jeho výhodou by však byla vyšší transparentnost pro zaměstnance. Zároveň lze díky němu porozumět významnosti pojistného na sociální zabezpečení, kdy sjednocená sazba (23,4 %) je vyšší než sazba daně. Zároveň je třeba zohlednit, že sazba daně je reálně nižší než 15 %, a to vlivem odpočitatelných položek.

4.1.3 Specifika příjmů ze samostatné činnosti

Systém zdanění příjmů ze závislé činnosti je specificky především dvěma aspekty:

- daňovou uznatelnosti výdajů,
- minimální vyměřovací základy.

Právě na tyto dvě oblasti je zaměřena tato část práce. Pro potřeby zkoumání vzájemných vztahů je třeba nejprve vyjádřit výši daňových základů, které odpovídají minimálním vyměřovacím základům.

Daňový základ za zdaňovací období 2020, který odpovídá minimálnímu vyměřovacímu základu, lze nejjednodušeji spočítat prostřednictvím minimální částky, kterou OSVČ zaplatí na pojistném za celý rok. Tyto částky jsou uvedeny v kapitole 3. Postup pro stanovení daňového základu, při kterém je pojistné v minimální výši je uveden jako vzorec (4.18).

$$\text{daňový základ} = \frac{2 \cdot \text{minimální roční pojistné}}{\text{sazba pojistného}} \quad (4.18)$$

Způsob stanovení minimální pojistného je uveden v kapitole 3. Daňovým základem, při kterém je dosaženo minimálního vyměřovacího základu pro pojistné na sociální zabezpečení, je částka 209 096 Kč. Pro zdravotní pojištění je tímto daňovým základem částka 418 133 Kč.

Na rozdíl od slev na dani, které nejsou tak často novelizovány se výše minimálních záloh zvyšuje každý rok. Důsledkem tohoto zvyšování je zvyšování dílčího daňového základu, kterému odpovídá minimální pojistné. Klíčovým faktorem pro tento jev je zvyšování průměrné mzdy.

Vývoj průměrné mzdy do budoucna lze prognózovat řadou statistických nástrojů. Jedním z jednodušších¹² nástrojů je použití průměrného tempa růstu (anglická zkratka CAGR¹³).

$$CAGR = \sqrt[n-1]{\frac{\text{poslední hodnota}}{\text{první hodnota}}}, \quad (4.19)$$

kde n je počet let.

Pro odhad lze použít data z Tab. 3.1 na straně 37. Vstupní údaje jsou za sedm let. Dosazením vstupních dat do (4.19) je dosaženo následujícího vzorce.

$$CAGR = \sqrt[6]{\frac{34835}{25942}} = 1,05035. \quad (4.20)$$

Dle (4.20) by při zachování minulého vývoje rostla průměrná mzda tempem 5,04 %. Predikce budoucích průměrných mezd na budoucích pět let je uvedena v Tab. 4.8. Z odhadnutých průměrných mezd lze odhadnout minimální vyměřovací základy pro dané roky a zároveň daňové základy, kterým odpovídá minimální pojistné.

Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o nejjednodušší možný odhad, bylo možné zanedbat zaokrouhlení požadované zákony. Nepřekvapivým zjištěním je skutečnost, že minimální vyměřovací základ a daňový základ tomuto minimu odpovídající je u pojistného na zdravotní pojištění dvakrát vyšší než v případě pojistného na sociální zabezpečení. Toto pravidlo je důsledkem 50 % a 25 % z průměrné mzdy u jednotlivých typů pojistného.

Zvyšování průměrné mzdy má silný dopad na daňovou uznatelnost výdajů. Ačkoliv některé typy výdajů jsou uznatelné vždy, reálné uznatelnosti nemusí být dosaženo. Tento jev se týká primárně podnikatelů s daňovým základem pod hranicí pro minimální pojistné na zdravotní pojištění.

¹²Není zahrnut vliv nepředvídatelných změn jako je třeba situace z března 2020 a dalších měsíců.

¹³Compound annual growth rate.

Tabulka 4.8 Predikce průměrné mzdy na roky 2021 až 2025

Rok	2021	2022	2023	2024	2025
Průměrná mzda (Kč)	36 589	38 431	40 367	42 399	44 534
Min. vyměřovací základ zdrav. poj	219 935	230 589	242 200	254 396	267 205
Daňový základ	439 070	461 178	484 400	508 792	534 410
Min. vyměřovací základ soc. poj	109 768	115 295	121 100	127 198	133 603
Daňový základ	219 536	230 590	242 200	254 396	267 206

Zdroj: vlastní zpracování

Příklad 4.2. Podnikatelé Jiří, Petr, Jan, Tomáš a Daniel dosáhli následujících rozdílů mezi příjmy a výdaji (bez odpisů):

- podnikatel Jiří dosáhl částky 100 000 Kč,
- podnikatel Petr dosáhl částky 200 000 Kč
- podnikatel Jan dosáhl částky 300 000 Kč,
- podnikatel Tomáš dosáhl částky 450 000 Kč,
- podnikatel Daniel dosáhl částky 600 000 Kč.

Všichni čtyři podnikatelé uplatňují zrychlené odpisování majetku a za rok 2020 si mohou odečíst celkem 50 000 Kč. Cílem všech podnikatelů je optimalizovat daňovou povinnost za rok 2020. Všichni podnikatele uplatňují pouze slevu na poplatníka.

Řešení. Daňová úspora z uplatnění odpisů je 15 % z 50 000 Kč, tj. 7 500 Kč. Daňová povinnost jednotlivých podnikatelů je vyčíslena v Tab. 4.9.

Tabulka 4.9 Vliv odpisů na daňovou povinnost (v Kč)

	Jiří	Petr	Jan	Tomáš	Daniel
Příjmy - výdaje	100 000	200 000	300 000	450 000	600 000
ZD bez odpisů	100 000	200 000	300 000	450 000	600 000
Daň bez odpisů	0	5 160	20 160	92 340	65 160
ZD s odpisy	50 000	150 000	250 000	400 000	550 000
Daň s odpisy	0	0	12 660	35 160	57 660
Vliv odpisů	0	5 160	7 500	7 500	7 500
Ztráta odpisů	7 500	2 340	0	0	0

Zdroj: vlastní zpracování

Z hlediska daně z příjmů je optimální uplatnit odpisy pro podnikatele s příjmy 300, 450 a 600 tisíc. Pro podnikatele s částkou 100 000 Kč je uplatnění odpisů jednoznačně nevýhodné. Pokud by odpisy uplatnil podnikatel s daňovým základem 200 000 Kč, pak by část odpisů nebyla využita.

Nicméně, vliv odpisů je třeba rozšířit o pojistné na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. Daňové odpisy mohou snížit pojistné na zdravotní pojištění o 3 375 Kč (13,5 %

z 25 000 Kč) a pojistné na sociální zabezpečení o 7 300 Kč. Pro podnikatele s rozdílem příjmů a výdajů 100 000 Kč a 200 000 Kč nemá smysl řešit vliv odpisů na sociální pojištění, neboť odpisy jsou nevýhodné již pro daň z příjmů. Vliv odpisů na pojištění zbývajících tři podnikatelů je uveden v Tab. 4.10.

Tabulka 4.10 Vliv odpisů na pojistné (v Kč)

	Jan	Tomáš	Daniel
VZ pro zdrav. pojištění bez odpisů	209 016	225 000	300 000
Zdravotní pojistné bez odpisů	28 224	30 375	40 500
VZ pro soc. zabezpečení bez odpisů	150 000	225 000	300 000
Sociální pojistné bez odpisů	43 800	65 700	87 600
VZ pro zdrav. pojištění s uplatněním odpisů	209 016	209 016	275 000
Zdravotní pojistné s uplatněním odpisů	28 224	28 224	37 125
VZ pro soc. zabezpečení s uplatněním odpisů	125 000	200 000	275 000
Sociální pojistné s uplatněním odpisů	36 500	58 400	80 300
Vliv odpisů na zdravotní pojistné	0	2 131	3 375
Vliv odpisů na sociální pojistné	7 300	7 300	7 300
Ztráta úspory odpisů	3 375	1 244	0

Zdroj: vlastní zpracování

Při zohlednění pojistného ve vztahu k daňové optimalizaci je dosaženo přísnějších doporučení než při pouhém zohlednění daně z příjmů. Podnikatelé by neměli postupovat pouze podle nulové nebo nižší daně z příjmů, neboť tato je pouze základní podmínkou optimalizace. Pro uplatnění odpisů by měla být zohledněn minimální vyměřovací základ pro pojistné na zdravotní pojištění, resp. částka daňového základu z něj odvozená. Pokud uplatněním odpisů je dosaženo nižšího daňového základu, pak nejsou odpisy plně využity. Uplatnění optimalizačních nástrojů, jako jsou právě odpisy, tak vyžaduje i určitý odhad budoucích příjmů a výdajů a úvahu nad tím, zda v budoucnu nevzniknou příležitosti pro výhodnější uplatnění odpisů. Částečným řešením tohoto problému může být lineární odpisování, kdy jsou definovány maximální odpisové sazby, díky kterým lze lépe optimalizovat daňovou povinnost včetně pojistného.

Problém s rostoucími minimálními základy neovlivňuje pouze odpisovou politiku podnikatelů. Lze uvést další příklady výdajů, které jsou tímto ovlivněny. Dalším typy výdajů, který má podobný mechanismus, jsou např. opravné položky k pohledávkám nebo rezervy dle zákona č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů. Zmínit lze např. DPH v situaci, kdy plátce DPH neuplatní nárok na odpočet.

V případě, že bude nadále růst minimální pojistné bez úpravy odpočitatelných položek, budou se stávat daňové uznatelné náklady méně účinnými i tehdy, projeví-li se plně ve snížení daně z příjmů. Tato situace může být nepříjemná z hlediska fiskální politiky. Při snaze snížit daňové zatížení včetně pojistného by mohlo dojít k úpravě daňově uznatelných výdajů ve prospěch poplatníků. Tato změna (na rozdíl od změny sazby daně

nebo odpočitatelných položek) by ideálně měla za následek pokles daně i pojistného. Zatímco k poklesu daně by mohlo dojít vlivem dlouho nevalorizované slevy na poplatníka a dalších slev, k poklesu pojistného by dojít nemuselo z důvodu vysokých minimálních vyměřovacích základů.

Naopak zvýšení minimálních vyměřovacích základů by mohlo mít nepříznivé důsledky pro daňovou povinnost. Zvýšení minimálních vyměřovacích základů by mělo za následek nejen zvýšení pojistného pro podnikatele pohybující se na hraně tohoto minima, ale také ztrátu reálné daňové uznatelnosti některých uznatelných výdajů. O této ztrátě lze hovořit v komparaci s podnikateli s vyšším daňovým základem. Tyto výdaje by sice pozitivně ovlivnily výši daně, nicméně jejich vliv by se neprojevil na snížení pojistného.

Vliv minimálních vyměřovacích základů způsobuje odlišný průběh průměrných sazeb pojistného. V případě zaměstnanců byl tento průběh lineární. Při nezohlednění minimálního vyměřovacího základu u pojistného na zdravotní pojištění ve výši minimální mzdy a maximálního vyměřovacího základu u pojistného na sociální zabezpečení byly průměrné sazby shodné s nominálními sazbami.

Princip průměrné sazby obecně funguje na podílu daně a mzdy. V tomto případě lze daň nahradit za pojistné a mzdu za hrubý zisk. Pokud podnikatel nedosáhl minimálního vyměřovacího základu je jeho pojistné v minimální výši bez ohledu na to, jak nízký je jeho hrubý zisk. Do čitatele zlomku je tak dosazena konstantní hodnota minimálního pojistného a jedinou proměnnou hodnotou je zisk uvedený v jmenovateli. Matematicky zápis je uveden v (4.21)

$$\text{průměrná sazba (ZP)} = \frac{28\,244}{\text{zisk}} \quad \text{průměrná sazba (SZ)} = \frac{30\,528}{\text{zisk}}. \quad (4.21)$$

Funkce průměrné sazby do dosažení minimálního vyměřovacího základu je mocninnou funkcí. Derivací mocninné funkce tohoto typu není konstanta jako v případě lineární funkce, ale mocninná funkce. Z toho vyplývá, že změna průměrné sazby je rozdílná pro různé změny zisku. Po dosažení daňového základu ve výši dvojnásobku minimální vyměřovacího základu se charakter sazby změní na lineární.

Výše průměrných sazeb pojistného je uvedena v Tab. 4.11.

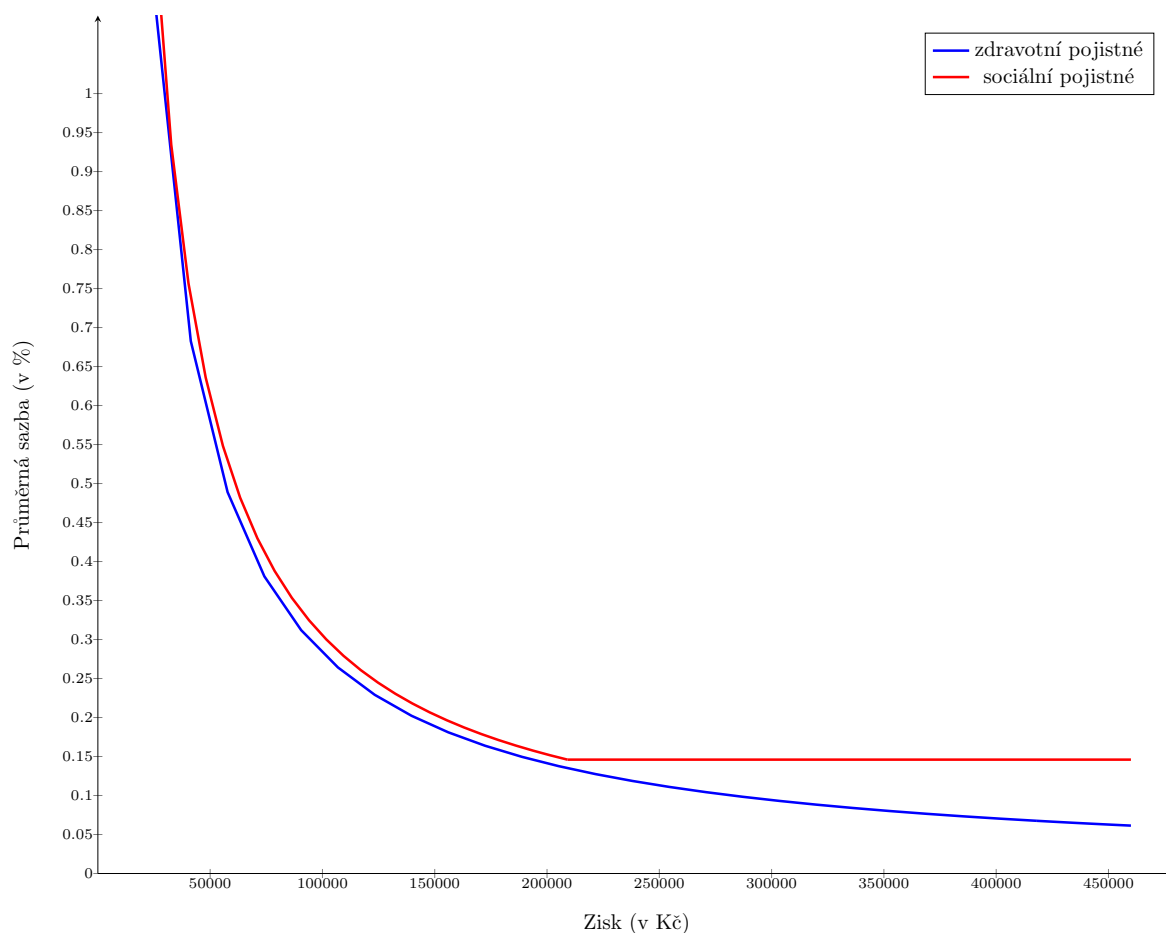
Tabulka 4.11 Průměrné sazby pojistného

Příjmy - výdaje (%)	100 000	200 000	300 000	400 000	500 000
Průměrná sazba (SZ) (v %)	30,5	15,3	14,6	14,6	14,6
Průměrná sazba (ZP) (v %)	28,2	16,1	9,4	7,1	6,7

Zdroj: vlastní zpracování

Po překročení dvojnásobku minimálního vyměřovacího základu se sazba ustálila na 14,6 % a 6,75 %. Tyto částky jsou polovinou zákonných sazeb pro jednotlivé typy pojistného. Alternativou k tomuto postupu by byl výpočet přes minimální vyměřovací základ. V takovém případě by průměrné sazby byly ve výši stanovené právními předpisy. Jako lepší alternativa se však jeví interpretace přes rozdíl příjmů a výdajů.

Vývoj průměrné sazby pojistného lze znázornit rovněž graficky. Tento vývoj je zobrazen na Obr.4.1. Z průběhu křivek vyplývá, že zatížení pojistným na sociální zabezpečení je vyšší než zatížení pojistným na zdravotní pojištění. Toto však neplatí absolutně. Vlivem maximálního vyměřovacího základu pro sociální pojistné se u poplatníků s vyšším vyměřovacím základem přibližuje tomuto pojistnému zdravotní pojistné. Daňový základ, při kterém odvede OSVČ více na pojistném je pro rok 2020, je 7 233 289 Kč. Pro výpočet této částky je třeba spočítat maximální sociální pojistné z maximálního vyměřovacího základu. Z této částky lze dopočítat vyměřovací základ pro pojistné na zdravotní pojištění a tuto hodnotu vynásobit dvěma.

Obrázek 4.1 Vývoj průměrné sazby.

Zdroj: vlastní zpracování

4.2 Možné přístupy k řešení problémů zdanění fyzických osob

Existuje několik možností, jak lze upravit změnit daňové zatížení osob. Změny mohou být provedeny na úrovni změn konstrukce daňového základu a vyměřovacích základů pro pojistné, změnou sazeb daně a pojistného nebo změnou odpočitatelných položek.

Optimální změny v systému odvodů jsou změny, které splňují dvě kritéria:

- jsou účinné pro všechny poplatníky a
- odstraňují některé z problémů současného zdanění.

Nalezení takových změn může být značně obtížné. Naplnění prvního kritéria se může jevit jednoduše, nicméně při bližším zkoumání lze najít určité překážky.

Jako účinné opatření se může jevit snížení daňové sazby. Snížení daňové sazby by bylo populární opatření, nicméně jeho dopad není pro všechny poplatníky stejný. Snížení sazby by se nijak neprojevilo pro poplatníky s nižšími příjmy, kteří již nyní mají nulovou daň. Touto skupinou jsou především lidé, kteří mají příjmy jen po část roku, nicméně mohou uplatnit slevu na poplatníka za celý rok. U podnikatelů se může jednat o situaci, kdy je dosaženo daňové ztráty. U těchto osob má pojistné 100% podíl na odvodech a změna daní by neměla smysl.

Snížení sazby by mělo jiný dopad na zaměstnance a na podnikatele. Vlivem superhrubé mzdy je daňová povinnost citlivější na změnu sazby daně u zaměstnanců. Z tohoto důvodu není změna daňové sazby nejvhodnějším nástrojem pro změnu v aktuálním systému.

Variantou je snížení pojistného na straně zaměstnance. Snížení těchto sazeb by mělo efekt na větší okruh zaměstnanců než snížení daňové sazby. Snížení sazby se projeví i u zaměstnanců s nižšími příjmy nebo u těch, kteří pracovali jen po část roku. Je tomu tak proto, protože neexistují žádné odpočitatelné položky u pojistného, které by neutralizovaly vliv snížení pojistného.

Možným přístupem by mohlo být zvýšení daňových slev, popř. nezdanitelných částí základu daně. Návrhy se zvýšení základní slevy byly předloženy i v tomto volebním období Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Výhodou takové změny je její snadná interpretace. Částka, o kterou by se tato sleva zvýšila, lze interpretovat jako částku, kterou bude mít zaměstnanec každý měsíc navíc oproti současnému stavu. Tato interpretace navíc není úplně korektní. Stejně jako u snížení sazby mohou existovat skupiny zaměstnanců, kteří mají nízké mzdy a zvýšení slevy se reálně neprojeví, popř. se projeví jen částečně.

Výše uvedené argumenty by však neměly být důvodem pro nezvyšování odpočitatelných položek. Zvyšování těchto položek nemusí být nejlepší variantou snižování daňové zátěže, nicméně je vhodné k jiným účelům. Absolutní částka v kombinaci se sazbou daně a rostoucí mzdovou úrovní má každý rok nižší reálnou sílu. Řešením tohoto stavu by mohlo být navázání výše valorizace slevy na poplatníka na vybraný ukazatel. Tímto ukazatel by pak měl být ukazatel, který je relativně nezávislý na výkonné nebo zákonodárné moci. Takovým

ukazatelem není životní minimum¹⁴ nebo minimální mzda. Vhodnějším ukazatelem by byla roční inflace nebo ukazatel, který je z roční inflace odvozen. Tato valorizace by se neměla týkat jen slev na dani, ale dalších absolutních částek, které se dlouhodobě neměnily. Nemusí se jednat jen o hranici příjmů pro nárok na slevu na manželku, ale také např. osvobození příležitostných příjmů dle § 10 ZDP nebo částky stanovené § 6 ZDP pro osvobození některých plnění poskytnutých zaměstnavatelem.

Všechny hypotetické změny, které jsou uvedeny výše, opomíjejí potřeby státu. Snížení sazby daně, pojistné na straně zaměstnance i zvýšení daňových slev by vedlo k razantnímu snížení příjmů státního rozpočtu. Příkladem může být stanovisko vlády k sněmovnímu tisku 464/0, který obsahuje návrh na zvýšení slevy na poplatníka na 30 000 Kč (zvýšení o 5 160 Kč, což je 430 Kč měsíčně). Podle tohoto stanoviska č. 464/1 by zvýšení slevy způsobilo ztrátu 20,2 mld. Kč pro veřejné rozpočty. Vláda také argumentuje programovým prohlášením vlády, které obsahuje návrh na zrušení superhrubé mzdy a snížení sazby daně na 19 %. Přesto však neexistuje řešení, které by přineslo výhody všem subjektům při daných podmínkách. Není možné dosáhnout zvýšení mzdy zaměstnanců, snížení nákladů zaměstnavatele a zvýšení (nebo zachování) daňových příjmů.

Další uvažovanou možností je snížení sazeb pojistného na straně zaměstnavatele s následným růstem mezd. Pro odvození vzorce pro výpočet citlivosti změny mzdy je třeba zohlednit dvě skutečnosti:

- při snížení pojistného nemůže být použito 100 % ušetřených prostředků na růst mezd, protože tento přírůstek by podléhal sníženému pojistnému a
- zaměstnavatel nemusí ušetřené náklady vynaložit na mzdy, ale na jiné účely nebo nemusí být vynaloženy vůbec.

Z ochoty zaměstnavatele zvýšit mzdu svým zaměstnancům lze vyjít. Tato ochota je dále označena jako α .

$$\alpha = \frac{\text{růst mezd} + \text{růst mezd} \cdot \text{nová sazba pojistného}}{\text{pokles nákladů}}, \quad (4.22)$$

hodnota koeficientu α by se měla pohybovat od 0 do 1. Hodnota nula znamená, že zaměstnavatel nezvyšuje mzdu. Hodnota jedna znamená, že zaměstnavatel zvýšil mzdu o maximální možnou hodnotu, aniž by došlo k růstu nákladů. Hodnota nad 1 by znamenala růst mezd, který je spojen s růstem mzdových nákladů.

Dosazením proměnných lze získat následující vzorec

$$\alpha = \frac{R + R \cdot x}{x \cdot HM}, \quad (4.23)$$

kde R je růst hrubé mzdy, x je snížení sazby pojistného na straně zaměstnavatele, HM je původní mzda a α je koeficient určen ochotou zaměstnavatele zvýšit mzdu z ušetřených mzdových nákladů.

¹⁴Jako je např. na Slovensku při určování nezdanitelného minima, podrobněji (Široký, 2018).

Koeficient α lze interpretovat také procento z uspořených mzdových nákladů, které zaměstnavatel poskytne zaměstnanci formou zvýšení mzdy. Vztah (4.23) lze upravit vytknutím R , vynásobením jmenovatele a vydělením závorkou vzniklou v čitateli zlomku. Tento výraz pak lze interpretovat jako maximální možné zvýšení mzdy zaměstnanci tak, aby nedošlo k růstu mzdových nákladů zaměstnavatele. Tento výraz je uveden jako (4.24).

$$R = \alpha \cdot \frac{HM \cdot x}{[(0,338 - x) + 1]} \quad (4.24)$$

Využitím (4.24) lze spočítat hodnotu růstu mzdy při poklesu sazeb pojistného, při které se nemění mzdové náklady. Zvýšení mzdy nad tuto úroveň by znamenalo růst mzdových nákladů. Zvýšení mzdy pod tuto úroveň je spojeno s poklesem mzdových nákladů oproti současnému stavu. Optimální růst mezd je závislý poklesu sazeb pojistného, na ochotě zaměstnavatele zvýšit mzdu z úspory nákladů vyvolané poklesem sazeb pojistného a původní výši mzdy zaměstnance. Lze si představit libovolnou kombinaci těchto tří parametrů. Vybrané kombinace jsou uvedeny v Příloze 1.

Oproti předchozím variantám je tato alternativa specifická dopadem nejen na zaměstnance, ale i na zaměstnavatele. Může se tak projevit i nepřímý efekt. Na straně zaměstnanců by vyšší mzda znamenala vyšší spotřebu a vyšší inkaso DPH, na straně zaměstnavatele pokles nákladů a teoreticky růst DPPO. Výše takového efektu je však obtížně kvantifikovatelná.

V rámci tohoto přístupu není hlavní zodpovědnost na státu, ale na zaměstnavatelích. Snížení sazeb pojistného a pokles mzdových nákladů není automaticky spojeno s růstem mezd. Při zachování mezd na stejné úrovni (tj. koeficient α je 0) by došlo k růstu čisté mzdy pouze zprostředkovaně přes snížení superhrubé mzdy a daňové povinnosti. Nicméně, tento pokles by byl nepatrný. V rozhodnutí zaměstnavatele by tak byla skutečnost, jakým způsobem by došlo k rozdělení snížení celkové odvedené částky mezi zaměstnance a zaměstnavatele. Z tohoto důvodu by zaměstnanci mohli spíše požadovat jiné způsoby změny daňové zátěže, které by fungovaly bez vůle zaměstnavatele.

Lze uvažovat o méně ambiciozních změnách, které by sice nedopadly na všechny poplatníky (nebo na co největší skupinu poplatníků), ale odstranily by některé z problematických aspektů současného zdanění. Zákonodárci by se měli zaměřit především na oblast **základu daně ze závislé činnosti**, která je významná pro zaměstnance a na oblast **nominální sazby daně**, která je klíčová (nejen) pro podnikatele.

Superhrubá mzda je spojena minimálně s třemi problémy:

1. důsledkem superhrubé mzdy je odlišné zdanění příjmů ze závislé činnosti a samostatné činnosti (podrobněji (4.4) a (4.5)),
2. zaměstnanci s rozdílnou mzdou preferují odlišné přístupy k případnému snížení daňové zátěže; pro nízkopříjmové poplatníky je výhodnější zvyšování slev, pro zaměstnance s vyšší mzdou snižování sazby pojistného za zaměstnavatele (podrobněji Tab. 4.6, (4.11) a (4.15)),

3. je významným politickým problémem – její zrušení by způsobilo pokles příjmů státního rozpočtu a zrušení, které by bylo spojeno s růstem sazby daně (např. na 19 %) by znamenalo růst zdanění ostatních čtyř typů příjmů dle ZDP.

Při zrušení superhrubé mzdy a zvýšení sazby daně by bylo třeba kompenzovat zvýšení daně poplatníkům s příjmy ze samostatné činnosti tak, aby nedošlo k významnějšímu růstu daňového zatížení. K tomu by mohlo dojít změnou v daňové uznatelnosti výdajů. Ideálním výdajem pro tuto změnu je zaplacené pojistné na zákonné pojištění.

Účinek případného daňové uznatelnosti zaplaceného pojistného lze při zohlednění určitých omezení spočítat a graficky znázornit. Je třeba si uvědomit, že:

- důsledkem uplatňování minimálních vyměřovacích základů není výsledný vztah lineární a je třeba jej rozdělit na dílčí části,
- daňový základ se u OSVČ nemusí rovnat skutečnému „zisku“, daňový základ by měl být vlivem neuznatelných výdajů vyšší (nejedná se však o vždy platné pravidlo) a
- pokud OSVČ neplatí daň při daňové neuznatelnosti pojistného, pak nebude platit daň ani při daňové uznatelnosti pojistného.

Z poslední odrážky vyplývá, že není nutné řešit situaci OSVČ, kteří vykážou daňovou ztrátu.

Kvantifikace dopadu změny v daňové uznatelnosti lze provést několika způsoby. Vhodným nástrojem je vyhodnocení prostřednictvím změny efektivní daňové sazby. Tato změna je dále označena jako β . Obecně lze β zapsat jako

$$\beta = \frac{\text{daň při neuznatelnosti pojistného}}{\text{zisk}} - \frac{\text{daň při uznatelnosti pojistného}}{\text{zisk}}. \quad (4.25)$$

Přepsáním (4.25) vznikne vztah

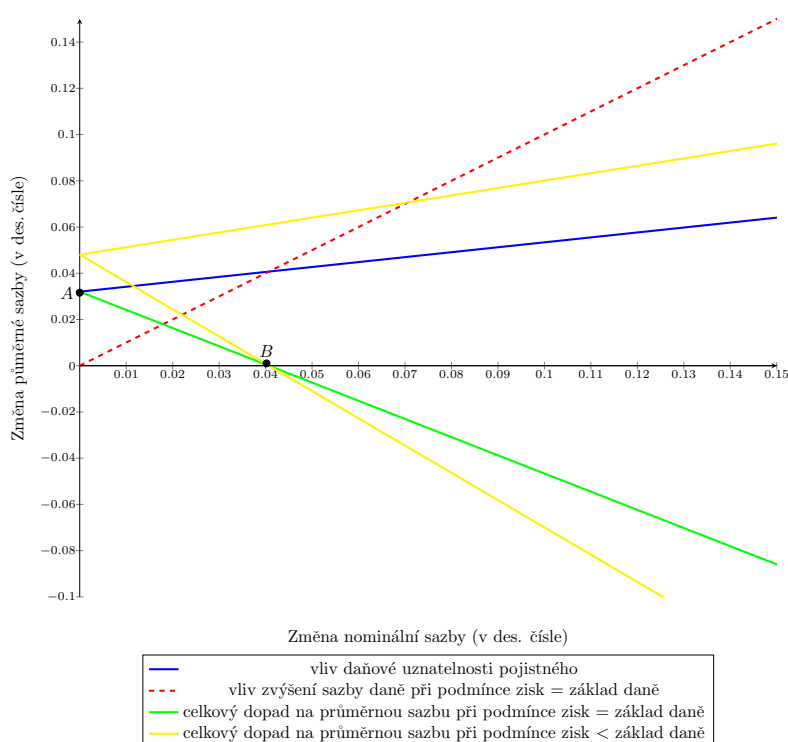
$$\beta = \frac{s \cdot ZD}{\text{zisk}} - \frac{(0,15 + s) \cdot (ZD - 0,146 \cdot ZD - 0,0675 \cdot ZD)}{\text{zisk}}, \quad (4.26)$$

kde s je sazba daně vyjádřena v desetinném čísle a ZD základ daně ze samostatné činnosti. Koeficienty 0,146 a 0,0675 jsou součiny sazeb pojistného a čísla 0,5. Tento vztah lze upravit na vztah, který vyjadřuje změnu β při změně daňové sazby

$$\beta = \frac{ZD}{\text{zisk}} \cdot (0,032025 - 0,7865 \cdot x), \quad (4.27)$$

kde x je zvýšení nominální sazby. Pro snadnější interpretaci je vhodné zobrazit (4.27) graficky. Grafická podoba je zobrazena na Obr. 4.2.

Modrá přímka představuje snížení průměrně daňové sazby při uznatelnosti zaplaceného pojistného. Na této přímce leží bod A , který lze interpretovat následujícím způsobem. Pokud by došlo k uznání zaplaceného pojistného jako daňový výdaj, pak by průměrná daňová sazba podnikatele klesla o 3,2 procentních bodů. Červená křivka s úhlem 45 stupňů

Obrázek 4.2 Dopad uznatelnosti pojistného na průměrnou sazbu.

Zdroj: vlastní zpracování

představuje změnu průměrné sazby při změně nominální sazby. Tato přímka je pomocná pro výpočet celkové efektu současného uznání pojistného a zvýšení daňové sazby.

Rozdíl těchto přímek je znázorněn zelenou křivkou. Zelená přímka znázorňuje celkový dopad na průměrnou sazbu při zvýšení nominální sazby a zároveň daňové uznatelnosti pojistného. Hodnoty nad osou x znamenají pozitivní dopad průměrné sazby i přes zvýšení nominální sazby. Hodnoty pod touto osou znamenají zvýšení průměrné sazby. Průsečík osy x a zelené přímky je označen jako bod B . Interpretace bodu B je následující. Pokud se zvýší nominální sazba daně o cca čtyři procentní body, pak se při uznatelnosti pojistného průměrná sazba nezmění. Při vyšším zvýšení nominální sazby by došlo k růstu průměrné sazby.

Rovněž může nastat situace, kdy OSVČ bude mít vyšší daňový základ než rozdíl příjmů a výdajů. Taková situace může nastat vlivem neuznatelných výdajů, např. nákupu dlouhodobého majetku, poskytnutými dary nebo náklady na reprezentaci. V takovém případě by přímky měly jiný sklon. Tuto situaci znázorňují žluté přímky¹⁵. Z těchto křivek vyplývá, že při nezměnění daňové sazby, by pro poplatníky s vyšší částkou neuznatelných výdajů bylo uznání pojistného jako daňový výdaj výhodnější než pro poplatníky s nižší částkou neuznatelných výdajů. Je tomu tak proto, protože s vyšším daňovým základem je spojen vyšší vyměřovací základ a tedy vyšší pojistné. Kdyby se toto vyšší pojistné stalo daňovým výdajem, pak by logicky muselo mít vyšší dopad na průměrnou sazbu.

¹⁵ Jedná se o situaci, kdy je základ daně o 50 % vyšší než zisk.

Zelená a žlutá přímková mají společný průsečík B . Tento bod má zajímavou interpretaci. Jedná se o jediné zvýšení daňové sazby, při kterém nedojde při současném uznání zaplaceného pojistného ke zvýšení odvedené daně. Jinými slovy, zvýšení daňové sazby o 4,07 procentního bodu na 19,07 % a uznatelnost zaplaceného pojistného by znamenalo zachování současné výše daňového zatížení. Zvýšení daně o nižší počet procentních bodů by znamenalo pokles daňového zatížení pro všechny podnikatele¹⁶, nicméně výše tohoto poklesu daňového zatížení závisí na podílu daňového základu a skutečného rozdílu mezi příjmy a výdaji. Čím vyšší je tento podíl, tím významnější je dopad kombinace zvýšení sazby a uznatelnosti pojistného na snížení průměrné daňové sazby podnikatele. Po překročení zvýšení o 4,07 procentního bodu je situace opačná. Čím vyšší je zmíněný podíl, tím významnější je zvýšení průměrné sazby. Logické vysvětlení je jednoduché. Čím vyšší neuznatelné výdaje, tím vyšší základ daně a vyměřovací základy. Vyšší vyměřovací základy jsou spojeny s vyšším pojistným. Vyšší pojistné má silnější dopad na snížení daňové sazby. Při vyšším zvýšení daňové sazby než o cca čtyři procentní body dojde k opačné situaci. Efekt uznatelnosti je plně vyčerpán a na průměrnou sazbu působí zvýšení sazby daně. Při vyšších výdajích je tato daň vyšší než při nižším podílu základu daně a zisku. Dochází tedy k významnějšímu růstu průměrné sazby.

Všechny kombinace zvýšení sazby, uznatelnosti pojistného ve 100% výši se však otáčejí kolem bodu B . Grafické znázornění přímk s jiným podílem základu daně a zisku jsou znázorněny v Příloze 4.

Kombinace sazby daně na 19 % a uznatelnosti pojistného by nepřinesla žádnou změnu ve výši zdanění oproti současnému stavu. Pokud by bylo pojistné uznáno jen ve výši 75 %, pak by došlo k posunu hraničního bodu B na hodnotu cca tři procentní body. Kombinace nové sazby daně ve výši 19 % a 75 % uznatelnosti pojistného by znamenala zvýšení daňového zatížení oproti současnému stavu. Toto zvýšení by bylo významnější u podnikatelů s vyšší částkou neuznatelných výdajů, popř. dalších položek, které zvyšují základ daně.

Všechny uvedené poznatky platí pro OSVČ, jejichž vyměřovací základy jsou vyšší než minimální a zároveň nižší než maximální. Pokud by vznikla povinnost platit zdravotní pojistné z minimálního vyměřovacího základu, pak by bylo třeba upravit (4.27) následujícím způsobem.

$$\beta = s \cdot \frac{0,146 \cdot ZD}{zisk} + \frac{28\,244}{zisk} \quad (4.28)$$

Tato situace se nedá jednoduše graficky znázornit. Zatímco u (4.27) nezáleželo na tom, zda podnikatelův základ daně byl půl milionů nebo milion¹⁷, protože dopad byl stejný, u této varianty je situace odlišná. Pro každý základ daně, z něhož odvozený vyměřovací základ je nižší než minimální, je dopad jiný. Platí, že čím nižší zisk, tím významnější snížení průměrné sazby. Tato skutečnost lze odvodit z (4.28) – čím nižší zisk, tím nižší

¹⁶Pro všechny podnikatele, kteří mají vyšší než minimální vyměřovací základy pro pojistné.

¹⁷Záleželo pouze na podílu základu daně a zisku.

jmenovatel obou zlomků, tím vyšší výsledná hodnota zlomku a vyšší β . Pokud by tedy došlo k uznání pojistného jako výdaj, pak by i podnikatele s nižšími daňovými základy dosáhli snížení daně. Toto snížení by bylo procentuálně vyšší než u podnikatelů s vyššími daňovými základy. Výsledek (4.28) však zohledňuje pouze změnu v uznatelnosti pojistného bez zvýšení nominální sazby daně. Lze tedy pouze použít pro vyhodnocení změny daňové neuznatelnosti pojistného při zachování sazby ve výši 15 %.

Pokud by došlo k uznání pojistného pouze v poměrné výši (např. 50 % nebo 75 %), pak by se rovněž změnil sklon přímek. Celkový dopad by pak závisel na tom, jaká část by byla uznána a jak velká je část neuznatelných nákladů. Pokud by došlo ke zrušení superhrubé mzdy a sjednocení sazeb na vyšší úrovni než je 15 %, pak by nejlepším krokem bylo uznání pojistného jako daňový výdaj. V řadě případů by i přes zvýšení nominální sazby došlo k poklesu efektivní sazby nejen u zaměstnanců, ale i u podnikatelů. Jiná situace by nastala u ostatních typů příjmů – zejména u příjmů z nájmu a ostatních příjmů.

Poslední možný návrh je procesního charakteru. Obsahem odborné debaty by měla být otázka, zda je základní lhůta pro podání daňového přiznání dostatečně dlouhá a neměla by být prodloužena. Krátká lhůta komplikuje lepší plánování uplatňování daňových nákladů, které jsou především optimalizačním nástrojem jako jsou odpisy nebo opravné položky k pohledávkám. Problematické je zejména minimální vyměřovací základ pro pojistné na zdravotní pojištění (podrobněji Příklad 4.10). Prodloužení lhůty by umožnilo lepší zhodnocení probíhajícího zdaňovacího období a kvalitnější odhad vyměřovacích základů pro celé období. Na základě tohoto odhadu lze lépe provádět daňovou optimalizaci.

Problematická je definice krátké lhůty. To, jestli je základní lhůta tří měsíců, krátká lze zjistit porovnáním s okolními státy, např. státy EU. Neúčelným postupem by bylo porovnání ostatních 26¹⁸ států EU. Porovnání lze provést s využitím statistických nástrojů. Výběr států pro test hypotézy lze provést podle nejrůznějších kritérií. Pro test střední hodnoty byl zvolen podíl osobní důchodové daně na celkovém zdanění. Celkem bylo vybráno sedm států dle dat OECD.¹⁹ Tyto státy a lhůty pro podání daňových přiznání jsou uvedeny v Tab. 4.12.

Tabulka 4.12 Lhůty pro daňové přiznání ve vybraných státech EU

Stát	Počet měsíců
Dánsko	4
Německo	5
Rakousko	4
Lotyšsko	5
Polsko	4
Slovensko	3

Zdroj: vlastní zpracování dle Šíroký (2018)

Test střední hodnoty (t-test) je obsahem Přílohy 2. Pro test je třeba zformulovat nulovou a alternativní hypotézu.

¹⁸Po vystoupení Velké Británie z EU.

¹⁹První stát (Dánsko) a následně každý čtvrtý stát za rok 2018.

- H_0 : Průměrná lhůta pro podání daňového přiznání je v EU tři měsíce.
- H_1 : Průměrná lhůta pro podání daňového přiznání je v EU vyšší než tři měsíce.

Jedná se tedy o jednostranný t-test. P-hodnota tohoto testu je 0,000 (zaokrouhleno na tři desetinná místa). Dochází tedy k zamítnutí nulové hypotézy. Lze tedy tvrdit, že lhůta pro podání daňového přiznání je v EU delší než tři měsíce.

Prodloužení lhůty pro podání daňového přiznání by tak bylo vhodné nejen pro lepší řízení optimalizace daně, ale také by došlo k přiblížení české legislativy k ostatním státům EU.

4.2.1 Shrnutí možných změn

Je třeba si uvědomit, že neexistuje pouze jedno opatření, které by fungovalo univerzálně. Návrhy, jako je např. snížení sazby daně nebo zvýšení daňových slev, by samozřejmě přispěly k nižšímu daňovému zatížení práce, ale nejedná se o nejlepší z možných řešení. Případné změny by měly být komplexnější.

Změny se odvíjejí od skutečnosti, zda dojde nebo nedojde ke zrušení superhrubé mzdy. Vhodnějším postupem by bylo zrušení superhrubé mzdy, protože její existence je zdrojem některých problémů. Zrušení superhrubé mzdy by pravděpodobně mělo za následek zvýšení nominální sazby daně. Aby nedošlo k růstu daňového zatížení podnikatelů, bylo by třeba změnit daňovou uznatelnost zaplaceného pojistného. Zaplacené pojistné představuje významnou částku za rok a jeho uznatelnost by mohla i přes růst nominální sazby ze současných 15 % znamenat pokles efektivní sazby. Kombinace zrušení superhrubé mzdy, uznatelnosti pojistného ve výši 75 % a zvýšení nominální sazby je obsahem programového prohlášení vlády. Reálně se však nedá očekávat tato reforma v současném volebním období.

Pokud by nedošlo ke zrušení superhrubé mzdy v dohledné době, pak by bylo třeba aplikovat jiné opatření. V případě zachování superhrubé mzdy by uznatelnost zaplaceného pojistného pro podnikatele bylo nevhodným krokem z hlediska spravedlnosti. Důsledkem by bylo výrazné zvýšení rozdílu mezi zdaněním zaměstnanců a podnikatelů. Lze říct, že libovolné úpravy ve prospěch zaměstnanců (např. změny v pravidlech odpisování ve prospěch poplatníků) jsou složité na prosazení, protože klesá zdanění jedné velké skupiny poplatníků (podnikatelů), zatímco druhé velké skupiny (zaměstnanců) se nemění. V kombinaci s většími možnostmi optimalizace daně na straně podnikatelů by mohly tyto změny chápány zaměstnanci jako nespravedlivé. Zrušení superhrubé mzdy je tak i v zájmu podnikatelů, protože její existence podněcuje negativní vnímání zdanění podnikatelů.

Při zachování superhrubé mzdy je vhodnou variantou snížení sazeb pojistného. Snížení sazeb u podnikatelů není problematické, protože nedochází k žádnému dělení pojistného jako u zaměstnanců. Zároveň by došlo k poklesu pojistného u podnikatelů s nižšími výdělky, u kterých tvoří pojistné podstatou část odvodů. U zaměstnanců je situace komplikovanější. Teoreticky může nastat situace, kdy by bylo výhodnější snížení sazeb pojistného na straně zaměstnavatele. Podmínkou by však bylo částečné zvýšení mezd z ušetřených mzdových nákladů. Toto zvýšení není v kompetenci státu a proto je riskantní variantou.

Zvyšování daňových slev by mělo být poslední variantou. Je tomu tak proto, protože tyto slevy jsou v absolutní částce a pro každého poplatníka má zvýšení jiný dopad. Pro vysokopříjmové poplatníky může být výhodnější snížení pojistného na straně zaměstnavatele než zvýšení slev. Toto však platí pouze při aplikaci superhrubé mzdy jako základu daně.

Daňové slevy by spíše měly být pravidelně valorizovány. Bez jejich zvyšování dochází k pravidelnému růstu daně, který je relativně skrytý. Nejedná se však o optimální prostředek pro plošné snížení daňové zátěže. Výjimkou z tohoto pravidla je daňové zvýhodnění, které díky své konstrukci dobrým nástrojem pro snížení daní. Nevýhodou je úzké zaměření daňového zvýhodnění.

Kromě pravidelných změn by měl být změněn charakter této odpočitatelné položky. Slevy na dani lze jednoduše přepočítat na nezdanitelnou část základu daně tak, aby změna byla pouze technického charakteru. Systém nezdanitelných částí je výhodnější než slevy v případě progresivní sazby daně. Ačkoliv je zavedena jednotná sazba daně, tak stále existuje solidární zvýšení daně, které lze považovat za určitou progresivní sazbu. V programovém prohlášení vlády je sice uveden plán zrušit solidární zvýšení, nicméně toto zvýšení nahradit progresivní sazbou daně. Pro poplatníky, kteří by měli příjmy ve vyšším pásmu, by nezdanitelná část základu daně byla výhodnější než sleva na poplatníka.

4.3 **Dílčí shrnutí**

Obsahem této kapitoly byla analýza daně a sociálního pojištění a vzájemných souvislostí těchto odvodů. Předmětem zkoumání byla zejména analýza citlivosti změn sazeb daně a pojistného a změn základu daně. Zároveň byly charakterizovány jednotlivé varianty případných změn včetně jejich výhod a nevýhod pro jednotlivé skupiny poplatníků.

Kapitola 5

Závěr

Diplomová práce se zabývala problematikou daně z příjmů, sociálního pojištění a vzájemným vztahem mezi těmito odvody. Cílem bylo zejména analyzovat specifika těchto systémů pro zaměstnance a podnikatele.

Teoretická část práce charakterizovala daň z příjmů a sociální pojištění. Nejprve byly představeny teoretické koncepty vztahující se k této problematice. Zejména byly představeny přístupy k definici daně a vlastnosti osobní důchodové daně. Poté byly vymezeny praktické aspekty daně z příjmů a sociálního pojištění. Zdůrazněny byly především ty části těchto odvodů, které mají významný dopad na daňové zatížení pracujících a podnikajících občanů.

Klíčovým aspektem pro správné pochopení zdanění byla sazba daně. Nominální sazba daně pro účely analýzy je nevhodným nástrojem. Tuto sazbu bylo třeba očistit o vliv superhrubé mzdy. S výslednou sazbou ve výši 20,07 % pro příjmy ze závislé činnosti bylo možné prostřednictvím hypotetického převodu na progresivní sazbu daně vyčíslit rozdíl mezi zdaněním příjmů ze závislé a samostatné činnosti. Výsledkem tohoto postupu je identifikace neobvyklé anomálie českého systému v podobě vyššího zdanění zaměstnanců oproti podnikatelům.

Podstatná část praktické části byla zaměřena na vzájemný vztah daně a sociálního pojištění. Důsledkem odlišných sazeb existují specifika pro zaměstnance a podnikatele. Vzhledem k těmto specifikům tak bylo třeba další část práce rozdělit dle typu vykonávané činnosti.

Pro zaměstnance je klíčovým aspektem zvyšování základu daně o pojistné zaplacené zaměstnavatelem. Toto zvyšování je důvodem vyššího zdanění zaměstnanců oproti zdanění podnikatelů. Důsledkem superhrubé mzdy je také iluze nízkého zdanění práce, které však není realitou.

Při úvahách o dani z příjmů zaměstnanců je třeba zohlednit i roli zaměstnavatele. Primárním cílem zaměstnavatele není nižší zdanění zaměstnanců, ale nižší mzdové náklady. Poklesu mzdových nákladů lze dosáhnout změnou sazeb pojistného placeného zaměstnavatelem. Při uplatnění superhrubé mzdy jako základu daně je pokles tohoto pojistného spojen s poklesem daně, nicméně tento pokles je spíše nepatrný. Mizivý dopad na snížení daně při poklesu těchto sazeb lze ilustrovat na snížení sazby nemocenského

pojištění z roku 2019. Přesto by pokles sazeb pojistného za zaměstnavatele mohl být pro zaměstnance vhodnou změnou. Pro zaměstnance s vyšší mzdou má snížení tohoto pojistného vyšší dopad než případné zvýšení slevy v řádu stokorun měsíčně. Snížení mzdových nákladů by navíc mohlo vyvolat růst mezd z části uspořené prostředků a tedy vyšší čistou mzdu zaměstnanců. Případné zvýšení mezd je spíše optimistickou variantou, která by samozřejmě nemusela nastat.

Specifikem podnikatelů jsou minimální vyměřovací základy. Důsledkem těchto omezení je regresivní zdanění podnikatelů s nižšími daňovými základy. Problematictější je minimální vyměřovací základ pro pojistné na veřejné zdravotní pojištění. Vliv minimálních vyměřovacích základů lze znázornit grafickým znázorněním průměrných sazeb. Oproti zaměstnancům nemají tyto grafy lineární průběh, nýbrž průběh mocninné funkce.

Minimální pojistné negativně působí na reálnou daňovou ustatelnost výdajů. Ačkoliv se uplatněné výdaje plně projeví ve snížení daně z příjmů, u pojistného se tento vliv nemusí projevit. Odlišná situace nastává u podnikatelů s vyššími daňovými základy. U těchto podnikatelů se daňové výdaje projeví nejen snížením daně, ale také pojistného. Tato situace se týká zejména výdajů, jejichž uplatnění je plně v kompetenci podnikatele. Příkladem takového výdaje mohou být odpisy.

Problematický je rovněž faktor času. Zvyšování mezd v čase má odlišný dopad na zaměstnance a na podnikatele. U zaměstnanců je růst mezd spojen s poklesem podílu zaplaceného pojistného na celkových odvodech. Bohužel se nejedná o pozitivní jev, protože růst daně je ovlivněn dlouhodobě nezměněnou výší slevy na poplatníka. Přesto však nedochází ke změně podílu pojistného na mzdě. Jiná situace nastává u podnikatelů. S růstem mezd roste i průměrná sazba potřebná pro konstrukci minimálních vyměřovacích základů. U podnikatelů s nižšími daňovými základy tak může dojít k absolutnímu růstu zaplaceného pojistného, které však není důsledkem úspěšnějšího podnikání, ale zvýšením ukazatele, který daný podnikatel nemůže svou činností ovlivnit.

Existuje řada možností, kterými lze ovlivnit výši daňového zatížení. Prvotní myšlenkou by mohlo být snížení daňové sazby. Takový krok by byl politický atraktivní, nicméně pro některé poplatníky nepříliš účinný. Zejména pro nízkopříjmové poplatníky snížení sazby daně nemusí mít stejný dopad jako jiné úpravy v daňovém systému.

Mnohem významnější změnou by byla změna na úrovni základu daně, nikoliv sazby daně nebo daňových slev. Nejdiskutovanější změnou je zrušení superhrubé mzdy a následným růstem nominální sazby daně. Zrušení superhrubé mzdy lze považovat za příležitost k určitému vyrovnaní rozdílu mezi daní z příjmů zaměstnanců a podnikatelů. I přes nominální růst sazby daně by zrušení superhrubé mzdy mohlo znamenat pokles daňového zatížení zaměstnanců. Zvýšení nominální sazby by nepříjemně dopadlo na poplatníky s ostatními typy příjmů. U osob z příjmy ze samostatné činnosti by bylo možné kompenzovat toto zvýšení změnou ustatelnosti daňových výdajů. Optimálním výdajem, jehož charakter by mohl být změněn, je zaplacené pojistné. Za určitých podmínek by ustatelnost pojistného způsobila pokles daňového zatížení i přes růst nominální sazby. Změna ustatelnosti pojistného je silným nástrojem pro změnu daňového zatížení podnikatelů. Nicméně,

zrušení superhrubé mzdy a uznatelnost pojistného by měly proběhnout paralelně. Změna uznatelnosti zaplaceného pojistného by způsobilo pokles průměrné sazby o přibližně čtyři procentní body. Došlo by tak k významnému prohloubení rozdílu ve zdanění zaměstnanců a podnikatelů.

Zároveň by měly být zváženy změny technického charakteru, které mají zlepšit současnou situaci poplatníků. Diskutována by měla být délka lhůty pro podání řádného daňového přiznání. Prodloužení lhůty by mohlo pomoci k lepší predikci vývoje daňového základu za rok, ve kterém se přiznání podává a poskytnout prostor pro optimalizaci daně řízením odpisové politiky.

Předmětem debaty by měla být změna charakteru základní slevy na poplatníka. Převezení slevy na nezdanielnou část základu daně stejného významu není tak náročným úkonem. Při tomto převezení by byl odstraněn nesoulad s poznatky daňové teorie. Podle těchto poznatků je systém položek odčitatelných od základu daně výhodnější pro systémy, kde není jednotná sazba daně. Pokud by v budoucnu došlo k znovuzavedení progresivní sazby daně, pak by bylo třeba tento krok učinit.

Provedení změn v oblasti zdanění fyzických osob tak není jednoduchým úkolem, který lze provést změnou jednoho ustanovení ZDP. Ze strany odborníků by mělo být zdůrazněno, že sazba daně a slevy na dani nejsou jedinou možnou cestou ke snížení daňové zátěže. Rovněž by mělo dojít k zdůraznění významu základu daně a změn v konstrukci těchto základů. Z politického vývoje země lze odhadovat, že právě změny v oblasti základu daně budou v budoucích letech provedeny. Otázkou zůstává, kdy se tyto změny stanou realitou. Po provedení těchto změn by se však vývoj daňové legislativy neměl zastavit.

Seznam použité literatury

Monografie

- [1] ALVARADO, Mery et al., eds. *European Tax Handbook 2019*. Amsterdam: IBFD, 2019. 1250 p. ISBN 978-90-8722-521-6.
- [2] BOHÁČ, Radim. *Daňové příjmy veřejných rozpočtů v České republice*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 329 s. ISBN 978-80-7478-045-5.
- [3] ČERVINKA, Tomáš. *Zdravotní pojištění 2018: zaměstnavatelů, zaměstnanců, OSVČ : s komentářem a příklady*. 9. vyd. Olomouc: ANAG, 2018. Práce, mzdy, pojištění. 167 s. ISBN 978-80-7554-130-7.
- [4] DUŠEK, Jiří a Jaroslav SEDLÁČEK. *Daňová evidence podnikatelů 2018*. 15. vyd. Praha: Grada Publishing, 2018. 141 s. ISBN 978-80-271-0869-5.
- [5] KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckovy meziporodové učebnice. 191 s. ISBN 978-80-7400-474-2.
- [6] KOUBA, Stanislav. *Systém principů daňového práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Daně. 169 s. ISBN 978-80-7552-685-4
- [7] KUBÁTOVÁ, Květa. *Daňová teorie a politika*. 7. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 268 s. ISBN 978-80-7598-165-3.
- [8] MRKÝVKA, Petr. *Propedeutika finančního práva I: obecná část : [bakalářský studijní program]*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Učebnice Právnické fakulty MU, č. 502. 124 s. ISBN 978-80-210-7745-4.
- [9] MUSGRAVE, Richard Abel a Peggy B. MUSGRAVE. *Veřejné finance v teorii a praxi*. Přeložil Věra KAMENÍČKOVÁ. Praha: Management Press, 1994. 589 s. ISBN 80-85603-76-4.
- [10] PELECH, Petr a Iva RINDOVÁ. *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti v roce 2019*. 27. vyd. Olomouc: ANAG, 2019. 400 s. ISBN 978-80-7554-191-8.
- [11] ŠIROKÝ, Jan. *Daně v Evropské unii*. 7. vyd. Praha: Leges, 2018. 384 s. ISBN 978-80-7502-274-5

- [12] ŠIROKÝ, Jan. *Daňové teorie s praktickou aplikací*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2008. Beckovy ekonomické učebnice. 302 s. ISBN 978-80-7400-005-8.
- [13] ŠIROKÝ, Jan, Michal KRAJŇÁK a Kateřina KRZIKALLOVÁ. *Trend, development, role and importance of social security contributions in the EU*. Brno: CERM, 2019. 116 p. ISBN 978-80-7623-006-4.
- [14] VANČUROVÁ, Alena a Lenka LÁCHOVÁ. *Daňový systém ČR 2018*. 14. vyd. Praha: 1. VOX, 2018. Ekonomie. 404 s. ISBN 978-80-87480-63-2.

Legislativa

- [15] Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
- [16] Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
- [17] Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- [18] Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- [19] Zákon č. 593/1992 Sb., zákon o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
- [20] Usnesení č. 2/1993 Sb. Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky
- [21] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- [22] Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- [23] Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- [24] Vyhláška č. 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
- [25] Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- [26] Zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
- [27] Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

- [28] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Mzdy a náklady práce* [online]. 2020 [cit. 13. 2. 2020]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/prace_a_mzdy_prace.
- [29] OECD. *Tax on personal income* [online]. 2019 [cit. 12. 3. 2020]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/tax/tax-on-personal-income.htm>.
- [30] POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. *Sněmovní tisk č. 464 Novela z. o daních z příjmů* [online]. 2019 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=8&t=464&rss-cz=0>.
- [31] VŠEOBECNÁ ZDRAVOTNÍ POJIŠŤOVNA. *OSVČ - průměrná mzda* [online]. 2020 [cit. 4. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.vzp.cz/platci/informace/osvc/osvc-prumerna-mzda>.

Seznam zkratek

ČSÚ	– Český statistický úřad
DPH	– daň z přidané hodnoty
DŘ	– daňový řád
DZD	– dílčí základ daně
OBZP	– osoba bez zdanitelných příjmů
OSVČ	– osoba samostatně výdělečně činná
VVZ	– všeobecný vyměřovací základ
ZoDP	– zákon o daních z příjmů
ZoNP	– zákon o nemocenském pojištění
ZoPSZ	– zákon o pojistném na sociální zabezpečení
ZoPVZP	– zákon o pojistném na veřejné zdravotní pojištění
ZoSSP	– zákon o státní sociální podpoře
ZoVZP	– zákon o veřejném zdravotním pojištění

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. (autorský zákon), zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35, odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12, odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 24. dubna 2020

.....

Bc. Lukáš Nitka

Seznam příloh

1	Kombinace optimálního růstu mezd	1
2	Test hypotézy	2
3	Regresní analýza	3
4	Vztah mezi zvýšením nominální sazby a uznatelnosti pojistného	4